

SLOVANSKÁ VZÁJOMNOSŤ

ᚱᚨᚱᚱᚱᚱᚱ ᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱ
СЛОВАНСКА ВЗАИМОНОСТЬ

ROČNÍK XII ČÍSLO 2 JÚN 2012

OBSAH

KORENE A TRADÍCIE

V. Timura: Dávnoveká Európa	5
V.Hornáček: Rok 2012-rok slovenskej vzdelanosti	16
A.Hrnko: Slovenčina má vyše tisícvesto rokov	21

PRJESTOR SLOVA

Ján Tužinský: Etické hodnoty v súradniciach európskej kultúry	26
J.Mravík: O niektorých minulých a súčasných javoch vyplývajúcich z podstaty kapitalizmu	31
P.Dinka: Nezávislí od Slovenska	46
Vyhlasenie Slovákov žijúcich na južnom Slovensku	49

KULTÚRA V TOKU ČASU

Ivan A. Čarota: Maxim Bahdanovič, ako pevec slovanstva...	54
M.Čorný: Vasil' Grendža-Donský, symbol slov.-ukrajinských vzťahov	59
Recenzia: L. Jurík: Smrť ministra	62
D. Hrodek a kol.: Slovanství ve středoeurópském prostoru	

ROZHOVOR s mimoriadnym a splnomocneným veľvyslancom Bieloruskej republiky v SR –V.M. Serpikovom	66
--	----

ZAÚJALO NÁS

D.Bollová: Prvé zasadnutie Medzinárodného tribunálu proti genocíde Slovanov	70
V.Mezencev: Naš podiel na vydarenej humanitárnej akcii	71
O. Kuňak: Ozveny staroslovenčiny pod Kráľovou hoľou	73

JUBILEÁ: Michal Eliáš: Jubileá v 3. štvrt'roku 2012	75
--	----

SLOVANSKÁ VZÁJOMNOSŤ, ročník XII, číslo 2.

Vychádza štyri razy do roka

Vydáva Slovenská rada Združenia slovenskej vzájomnosti.

Výtvarný návrh obálky: Ladon©

Predseda redakčnej rady: doc.Dr. Jozef Mravík, CSc., šéfredaktor: Július Handžárik

Adresa redakcie: Dobšinského 16, 811 05 Bratislava, č. tel. 52491861, e-mail: zsv@mail.t-com.sk, www.ozzsv.sk

ISSN 1335-9010, evidenčné číslo: MK SR EV1234/08. Vyšlo v júni 2012.

KORENE A TRADÍCIE

DÁVNOVEKÁ EURÓPA

Odkiaľ prišli Európania, pôvod a začiatky Slovanov

Viktor Timura

Pod uvedeným titulkom vydal filozof a kulturológ Dr. Viktor Timura v roku 2011 v bratislavskom vydavateľstve FORUM SAPIENTIAE rozsiahlu monografiu (575 strán veľkého formátu, 443 titulov použitej odbornej literatúry), v ktorej analyzuje výsledky najnovších archeologických výskumov a na interdisciplinárnom poznatkovom základe sústreďuje pozornosť na vývoj človeka. Rozkrýva aj neudržateľnosť monogenetickej teórie o vzniku človeka a o objavení sa „Indoeurópanov“ v 3. tisícročí pred našim letopočtom. Sleduje migračné vlny v Eurázii, ich smery a ich vplyv na ďalší vývoj hlavne v Európe od dvoch miliónov rokov pred našim letopočtom do začiatku nášho letopočtu. Dielo má 23 kapitol, zaradených do piatich častí: I.Človek, II.Európania, III.Civilizácie, IV.Mytológie a V.Slovania.

Keďže dielo sa priekopníckym spôsobom dotýka etnogenézy a najstaršej histórie všetkých slovanských národov, rozhodli sme sa uverejňovať v našom časopise na pokračovanie aspoň výňatky z najdôležitejších kapitol. Sme si pritom vedomí, že vzhľadom na priestorové obmedzenie, vyplývajúce z formátu nášho časopisu, uverejnené výňatky môžu občas pôsobiť dojemom útržkovitosti a nesúvislosti a preto vážnejším záujemcom o túto problematiku odporúčame priamo Timurovu monografiu, ktorá by sa mala nachádzať vo všetkých verejných knižniciach na Slovensku aspoň ako povinný výťažok.

V tomto čísle nášho časopisu uverejňujeme výňatky z kapitol 5. – 8. o postupe človeka z Kaukazu do východnej a strednej Európy až po vznik a stav jazyka na konci poľadovej doby.

Redakcia

Východná Európa predstavuje rozsiahle územie od Uralu na východe po Transylvánske Karpaty na západe, a od Kaukazu a Čierneho mora na juhu po Baltské a Severné ľadové more na severe. Na veľkom území východnej Európy počas posledných dvoch miliónov rokov vývoja predchodcov človeka rodu Homo k dnešnému človeku Homo sapiens sapiens boli z dôvodu striedania sa ľadových dôb len pomerne malé oblasti na juhu, ktoré poskytovali aspoň minimálne podmienky pre život. K územiám spôsobilým pre život patrili hlavne oblasti severne od Azovského a Čierneho mora. V medziľadových dobách (interglaciáloch) sa otvárali väčšie priestory pre osídlenie a klimatické podmienky pre život boli niekedy lepšie (teplejšie) ako v súčasnosti. Človek a jeho predchodca hľadal vhodné podmienky pre život a usadzoval sa na miestach, ktoré poskytovali možnosť prežiť.

Kaukaz je na juhovýchodnom okraji Európy na rozhraní medzi Európou a Áziou. Jeho severná časť (Veľký Kaukaz) je Európou, južná (Malý Kaukaz) Áziou. Cesta človeka z Kaukazu na západ do Európy mohla viesť, ako napovedá geografický pohľad, dvoma trasami. Južná cez Malú Áziu – Anatóliu do Tesálie a na Balkán a odtiaľ ďalej na západ k Jadranu a na Apeninský polostrov. Severná trasa mala dva smery. Prvý smer (stredná cesta) viedol severným pobrežím Čierneho mora okolo Dunaja i cez Východné Karpaty, kým druhý viedol z Východoeurópskej nížiny a Ukrajiny severne od Karpát.

Ešte nedávno archeológovia predpokladali, že osídlenie východnej Európy na veľkej Východoeurópskej nížine je veľmi mladé. Jeho začiatok dávali do súvislosti s poľadovou dobou, teda nie viac ako 14 – 10-tisíc rokov pred n.l. Archeologický výskum v druhej polovici 20. storočia priniesol však výsledky, ktoré boli veľkým prekvapením, z ktorého sa odborná verejnosť doteraz nespamätala, najmä tá, ktorá zotrváva na monogenetickej teórii vzniku človeka. Teoretické prístupy o vzniku a rozšírení človeka na to adekvátne nereagovali.

Na Východoeurópskej nížine totiž archeológovia odkryli lokality, na ktorých sídlil človek s acheuléenskou industriou (podľa ruských údajov raný acheuléen má datovanie 1,1 – 0,75 miliónov rokov, klasická acheulénska industria 750 – 120-tisíc rokov pred n. l.). Najpriateľnejšie podmienky pre život človeka boli okolo Čierneho a Azovského mora. Významné centrum osídlenia v severozápadnej oblasti Kaukazu bolo v Abcházsku (oblasť Suchumi – Soči) a v

Prikubáni (južne od rieky Kubáň). Odtiaľ sa začalo šírenie osídlenia do Európy. Archeologický materiál preukázal prelínanie osídlenia na Východoeurópskej nížine s osídlením na Kryme od najstarších dôb, ktoré presahovalo až do strednej Európy.

Analýzy antropologického materiálu na sídliskách potvrdzujú kontinuálny vývoj k dnešnému človeku v súvislosti s prírodnými podmienkami. Kontinuitu vývoja potvrdzujú aj poznatky z archeologických výskumov z neskorého paleolitu v Sungire a Kostenkách (Kostenki 14 a 15), kde v hrobách pochovaní jedinci vykazovali neandertálske črty, ale iní aj čisto sapientske bez neandertálskych znakov. Vývoj v horších klimatických podmienkach, zdá sa, išiel o niečo pomalšie ako na Blízkom východe a v Afrike, ale nezadržiteľne k dnešnému človeku.

Osídľovanie Východoeurópskej nížiny, ktoré sa začalo pred risským zaľadnením, sa postupne rozrastalo zväčšovaním počtu obyvateľov nielen v riss-würmskom interglaciáli, ale najmä v období posledného, würmského zaľadnenia. V mladšom paleolite nadobudlo taký rozsah, že ruskí archeológovia rozdelili osídlenie na šesť oblastí. Väčšina z nich zohrala významnú úlohu pri zaľudňovaní strednej aj západnej Európy od začiatku kamennej doby do konca ľadovej doby alebo až do neolitu, čo pokračovalo i neskôr. Potvrďuje to dlhodobé a neprerušené osídlenie a pobyt človeka na sídliskách i genetická súvislosť vývoja.

Prikarpatsko z východnej strany je po Kryme najstaršie osídlená oblasť, odkiaľ cez Karpaty prenikali skupiny do Rumunska, na východné Slovensko, do Potisia a ďalej na západ.

Mladopaleolitické osídlenie uvedených oblastí sa sformovalo z predchádzajúceho osídlenia moustieru a acheulénu a v týchto oblastiach sa neprerušilo osídlenie až do prelomu letopočtov, aj keď sa sídliská menili, jedny zanikali, druhé vznikali, ale najmä sa rozrastali. Regrutovali sa z nich mnohé migrujúce skupiny smerom na západ. Len v kostenkovsko-borševskej skupine je dnes známych 60 neskoropaleolitických lokalít. Archeologické nálezy zo všetkých lokalít vypovedajú o jednotnej kultúre v období neskorého paleolitu (40 – 10tisíc rokov) vo všetkých uvedených šiestich oblastiach a v strednej Európe.

Na začiatku mladého paleolitu ľudnosť osídlenia bola natoľko početná, že sa odtiaľ začal rozsiahly presun skupín na západ

severnou a strednou cestou ľudu kostenkovskej kultúry. Severná cesta viedla územím južného Poľska do strednej Európy, Moravskou bránou k Váhu a k Morave a ďalej k Labe a k strednému toku Rýna i do Parížskej panvy. Iná cesta viedla južne okolo Dunaja do Rumunska (Olténia, Valašsko), na Balkán a na dnešné maďarské územie do Potisia, cez Karpaty do Sedmohradska, na východné Slovensko a ďalej na západ. Migrácie z východnej Európy na západ mali začiatok v strednom paleolite. Svedčí o tom previazanosť archeologických poznatkov príbuzenskými súvislosťami moustierskych nálezov na Východoeurópskej nížine a na Kryme (belogurská kultúra) s nálezmi moustierskych typov industrie (aj stavieb príbytkov) na poľskom území a v severovýchodnom Nemecku. Podľa V. A. Gorodcova analýza archeologického materiálu neskorého paleolitu v Mezine evidentne ukázala, že už vtedy existovali etnografické zvláštnosti, ktoré sa podľa jeho mienky, prejavili rozdielnosťami medzi súčasnými slovanskými a germánskymi (aj románskymi) národmi. Ak je to tak, potom tieto etnografické zvláštnosti museli kontinuálne prechádzať z generácie na generáciu po celý čas od mezinskej a kostenkovskej kultúry až do „objavenia sa“ Slovanov, čo len potvrdzuje začiatok diferenciacie európskej populácie v oveľa hlbšej minulosti.

Osídľovanie východnej Európy severokaukazským typom človeka postupovalo pomaly, v dlhých časových intervaloch, tak ako to umožňovali klimatické podmienky v dobách ľadových a ako sa im človek dokázal prispôbiť, zhotovovať si a využívať prostriedky na zmiernenie nepriaznivých podmienok.

Prvá vlna migrácie súvisela s rozšírením predchodcu dnešného človeka do strednej a západnej Európy, niekedy medzi 1,2 miliónom rokov až 800-tisíc (medzi donau-günzským až günzmindelským interglaciálom).

Ďalšia vlna migrujúcich skupín z Kaukazu sa dala do pohybu v mindel-risskom interglaciáli (400 – 250-tisíc rokov pred n. l.; podľa datovania ruskými archeológmi medzi 500 – 375-tisíc rokmi). To však bol ešte predchodca človeka – Homo erectus. Ďalšia vlna z Kaukazu už dnešného človeka, aj podľa amerických archeológov, sa dala do pohybu na východ medzi 100 – 70-tisíc rokmi pred n. l. (kmene Ainov). Približne v rovnakom období (medzi 70 – 50-tisíc rokmi) sa z Kaukazu vydali migračné skupiny cez východnú Európu

aj na západ do strednej a západnej Európy. Svedčí o tom porovnanie nálezov z Kaukazu a zo strednej Európy.

Ďalšie vlny migrujúcich skupín z východnej do strednej a západnej Európy pokračovali od začiatku staršej kamennej doby (t. j. od 40-tisíc rokov – gravetien). Archeológovia o migráciách uvádzajú konkrétne doklady. Vo východnej Európe, na Done a Desne, na Dnestri, v Prikarpartsku na Ukrajine a v južnom Rusku narastal počet obyvateľov. Nastala núdza, ktorá viedla k pohybu skupín na veľkom území za novými loveckými revírmí s bohatšou faunou. Približne z tohto obdobia sa objavujú stopy po prítomnosti človeka na dnešnom poľskom území. Poznatky o rozšírení skupín z Prikarpatскеj (Korolevo) a dnestersko-prutskej (Molodovo) oblasti sú z horného Potisia, zo Slovenska a zo stredného Dunaja, kde vznikala szeletská kultúra. Prvý raz je v našich nálezocho doložená aj prítomnosť andezitu z Koroleva, ležiaceho na hornej Tise. Artefakty z tohto obdobia na východnom Slovensku pochádzajú z Nižného Hrabovca v povodí Ondavy, z Červenice pod Slánskymi vrchmi, v Poľsku z jaskýň Raj, Koziarnia, Nietopierová jaskyňa a zo severovýchodného Maďarska – Solyomkút, jaskyňa Subalyuk a predpokladá sa, že paleolitické nálezy sú aj v katastri Moravany pri Michalovciach. Osídlenie zo stredného paleolitu objavili na Spiši, na strednom toku Torysy (okolie Prešova) a na rieke Topľa (Soľ).

Sídla szeletskej kultúry sa kumulujú do oblasti Bukovských hôr na dnešnom maďarskom území a nachádzajú sa na celom území Slovenska, zvlášť východného (pozdĺž rieky Hornád s prítokmi Slaná a Rimavica a pozdĺž riek Ondava, Laborec, Topľa a Torysa). Severne prenikla na územie Poľska, južne na Balkán, na západné Slovensko, Moravu a do Rakúska. Na Morave objavili asi 20 lokalít s nálezmi szeletskej kultúry (v Brne: Bohunice, Líšeň, Stránska skála, a medzi riekami Svratkou a Jihlavou, aj na severnej Morave: Otice, Třeboň, Dubicko).

Koniec ľadovej doby a náhle zmeny klimatických podmienok vyvolali na jednej strane nové vlny presídľovania skupín obyvateľstva, spočiatku v dôsledku presunu za ustupujúcimi mamutmi a sobmi na sever, na druhej strane dali podnet k novým aktivitám a činnostiam, s ktorými sme sa dovtedy u človeka nestretávali. Všetky tieto skutočnosti prispeli k postupnému rozpadu jednoty kaukazských čeladi na etnokultúrne vetvy.

Severokaukazská či európska (europidná) čľaď nikdy nebola nediferencovaná jednota, a to ani v najhlbšej minulosti, keď Európu kolonizovali skupiny prvej vlny z Kaukazu. Otázkou len je, v čom a ako ďaleko sa osídlenie v jednotlivých geografických oblastiach odlišovalo. Pokiaľ sme oprávnení hovoriť o nejakom spoločnom východisku alebo relatívne jednotnom protoeurópskom osídlení Európy, potom ju reprezentovala severokaukazská čľaď, ktorej odčlenenie sa od kaukazského plemena siaha niekde pred jeden miliónov rokov. Po prvej kolonizácii európskeho priestoru medzi 1,2 miliónmi až 750-tisíc rokov sa europidná čľaď na celom území Európy dlho od seba ničím neodlišovala. Lenže v dlhodobom vývoji sa v jednotlivých oblastiach Európy začali populácie typovo (nie rasovo) postupne diferencovať a vzájomne odlišovať, ale až do konca poslednej ľadovej doby môžeme hovoriť skôr len o antropologicky rozdielnych vývojových (prechodných) typoch v rozličných geografických oblastiach. Vychádzali z rozdielnych klimatických podmienok od začiatku vzniku Homo sapiens sapiens. Z tohto hľadiska je možné hovoriť len o južnejšom, alebo mediteránnom type, na rozdiel od typu, ktorý dlhodobo žil v stredoeurópskom klimatickom pásme a vo východnej Európe, popri odlišnosti populácie prvej vlny osídľovania Európy, ktorá sa dostala až do západnej Európy. Táto diferenciácia na samotný vývoj človeka a formy spoločenskíev v Európe nemala väčší vplyv ani význam. Od konca poslednej ľadovej doby sa však začali v Európe diferencovať a postupne odčleňovať tri geografické typy na kultúrnom základe: západoeurópsky etnokultúrny komplex (západne od rieky Rýn po Atlantik a od Severného mora po Stredozemné more), stredoeurópsky etnokultúrny komplex (od rieky Rýn po východný karpatský oblúk a od Baltského mora po Stredozemné more) a východoeurópsky etnokultúrny komplex (od karpatského oblúka po Ural). Sever Európy do konca poslednej ľadovej doby nebol osídlený. Medzi stredoeurópskou a východoeurópskou populáciou sa typové rozdiely nesformovali.

S ústupom ľadovcov na severe Európy sa vytvárali podmienky na osídlenie a utváranie severoeurópskeho etnokultúrneho komplexu. Dovtedy sa osídlenie v Európe, rozvíjalo v dvoch či troch od seba relatívne nezávislých skupinách. Vzhľadom na nerozvinutý alebo slabo rozvinutý jazyk, môžeme až takmer do neolitu hovoriť o Európe ešte ako o relatívne jednotnom etnokultúrnom celku. V súčasnosti je možné Európu členiť podľa

rozličných hľadísk, ako na to poukázal N. Davies. K takým hľadiskám patrí náboženstvo, iným kritériom je východ – západ, sever – juh, alebo ekonomická vyspelosť a rozvinutosť, či etnické kritériá: Germáni, Slovania, Kelti, Gréci, Rimania (Latini), Baltovia, atď. Pri formovaní týchto celkov zohrávali svoju úlohu prírodné geografické faktory. Koniec poľadovej doby je súčasne začiatkom divergencie európskej kultúrnej jednoty formovaním veľkých etnokultúrnych alebo protokultúrnych komplexov, na základe odlišne sa formujúcich jazykov v relatívne uzatvorených, alebo samostatných geografických oblastiach. Migrácie menších izolovaných skupín sa zvyčajne rozplynuli medzi pôvodným obyvateľstvom a vývoj významnejšie neovplyvnili.

S oteplením po roku 9600 pred n.l. sa začínalo opätovné osídľovanie severných oblastí s formovaním a šírením nových kultúr, ktorých základom bola magdalénska kultúra. Desiate tisícročie pred n.l. je začiatkom formovania európskych etnokultúrnych komplexov, neskorších protoetník – vetiev, z dovtedy relatívne jednotnej severokaukazskej europidnej čelaďe.

Na Východoeurópskej nížine a Ukrajine do začiatku poslednej fázy neskorého paleolitu sa sformovalo šesť oblastí. Vývoj osídlenia v poľadovej dobe v týchto oblastiach pokračoval na tých istých lokalitách, rozširoval územie osídlenia, počet sídlisk a obyvateľstva s tým, ako sa zlepšovali klimatické podmienky. Po oteplení okolo roku 9600 sa postupne vytvárali veľké sídliskové aglomerácie. Teploty dosahovali v priemere o 1,5 – 2o C vyššie hodnoty ako v súčasnosti a na Východoeurópskej nížine o 2 – 2,5o C. Zvýšenie počtu obyvateľstva vyvolalo krízu. Nastala núdza o lovecké revíry, čo bol jeden z podnetov k migrácií. Všeobecným javom vo východnej Európe na konci ľadovej doby a na začiatku mezolitu je pohyb menších skupín s osídľovaním pustých území po ústupe ľadovcov na severe a na západe (Poľsko a pobrežie Baltického mora). Zmenil sa spôsob lovu. Lov na veľké zvieratá, akým bol mamut, nosorožec či sob, vystriedal lov na menšiu zver. Menili sa lovecké zbrane. Doterajší spôsob života vo veľkých zoskupeniach potrebných na lov veľkých zvierat sa rozpadol a vznikali menšie pohyblivé skupiny. To bol nový moment vo vývoji na konci poľadovej doby a v mezolite. Kým prvých päť oblastí osídlenia na Východoeurópskej nížine a Ukrajine sa sformovalo v ranej a strednej fáze neskorého paleolitu, posledná severozápadná oblasť na území dnešného Bieloruska a Lotyšska s presahom do Poľska s mazovským cyklom sa formovala

až v závere poslednej fázy neskorého paleolitu (okolo 10-tisíc rokov pred n. l.). Súvislosti mazovského cyklu (šwiderien, tarnowien) s krymskou kultúrou (šan-kobanská kultúra) zistené ruskými i poľskými archeológmi poukazujú na šírenie skupín z juhu na sever a severozápad. Predmety mazovského cyklu mali súvislosti a analógie s archeologickým materiálom z Podlesia, východného Bieloruska, Litvy a z Východoeurópskej nížiny okolo rieky Desna a Sož, na Volyni, z okolia Kyjeva i Severného Donca, ale aj v okolí východných Karpát na území Rumunska a Slovenska. Tarnowien presahoval na Slovensko (Veľký Slavkov pri Poprade).

Spolu so zlepšovaním životných podmienok a rozvojom materiálnej kultúry sa na celom tomto území začala rozvíjať aj duchovná kultúra a na konci ľadovej doby sa začali formovať aj základy európskych jazykov. Jazykovú schopnosť danú geneticky v dispozíciách nášho mozgu N. Chomsky nazval „vrodenu univerzálnou gramatikou“. Jej nadobudnutie súvisí s prechodom od „fosílnych neoantropov“ spred 15 – 10-tisíc rokov k „ľuďom súčasného typu“, o ktorých na základe výskumov V. I. Kočetskovej hovoril B. F. Poršnev: „Prechod medzi týmito dvoma typmi sa uskutočnil v období 25 – 15tisíc rokov“. Prechod od fosílnych neoantropov k dnes žijúcim neoantropom, podľa B. F. Poršneva začal v aurignaciene (35 – 27-tisíc rokov pred n. l.) a trval asi do 20 – 10-tisíc rokov pred n. l. Získanie univerzálnej gramatickej kompetencie, schopnosť tvoriť jazyk, ešte neznamenal existenciu hotového jazyka. „Historické napredovanie... sa začína omnoho neskoršie... začiatok takéhoto samopohybu začíname rátať od neolitu“. Je to proces dlhého hľadania najvhodnejšej podoby jazyka, ktorého základy sa formovali od poslednej doby ľadovej do neolitu. Ale ešte aj v neolite to bol v mnohom neformálny a ťažkopádny jazyk a iba neskôr sa kultivoval. Ved' si len spomeňme na podobu staroslovenčiny a staroslovančiny, ako sa nám zachovala v najstarších písomnostiach (Proglas alebo Kyjevské listy). Podoba a forma vrodenej univerzálnej gramatiky sa musí realizovať a naplniť životom každého jedinca zvlášť. Forma jazyka je závislá od sociálneho prostredia a jej konvenčného fixovania v spoločenstve, v ktorom sa jedinec realizuje, od podoby jazyka, ktorú vytvorili jeho predkovia a ktorú ďalšie pokolenia zdedili, používajú a rozvíjajú. O neskoršom nadobudnutí gramatickej kompetencie oproti rečovej svedčí to, že kým jednotlivé základné slová migrujúce gravetské skupiny lovcov medzi 40 až 10tisíc rokmi (ale aj neskôr) šírili po

celej Európe a uchytili sa viac alebo menej modifikované vo všetkých európskych jazykoch, jazykové zásady alebo princípy morfológie a syntaxe (popri fonetike) vychádzajúce z gramatickej kompetencie – z vrodenej univerzálnej gramatiky - ale rozvíjané v jednotlivých geografických oblastiach samostatne, sa takýmto spôsobom nepreniesli do európskeho spoločenstva a nezakotvili. Vrodená univerzálna gramatika dáva človeku iba gramatickú kompetenciu, t. j. schopnosť tvoriť jazyk – spájať pojmy (slová) spolu s tvorbou morfológických zásad tak, aby dávali zmysluplné celky, myšlienky, vety. Ale spôsob akým sa realizuje, aký systém morfológie a spájania slov, syntax a gramatiku si vytvorí určité spoločenstvo, je záležitosťou príslušného spoločenstva. Utvára si jazyk podľa svojich vlastných zásad tak, aby čo najlepšie slúžil dorozumievaniu pri komunikácii v spoločenstve. Podľa S. Blackmoreovej „skutočným problémom v evolúcii jazyka nie sú slová, ktoré sa aspoň v princípe môžeme naučiť asociatívnym učením, ale gramatika“. Jazyk sa spočiatku utváral vo veľkých etnokultúrnych komplexoch, etnovetvách, geneticky príbuzných spoločenstvách (Germáni, Slovania, Kelti). V neolite sa z východostredoeurópskeho etnokultúrneho komplexu odčleňovala ešte juhoeurópska jazyková skupina (rodina) - najprv trácky etnokultúrny komplex s vlastným, odlišným jazykom od iných juhoeurópskych a stredovýchodoeurópskych jazykov. Prelínanie východoeurópskej, tráckej, stredoeurópskej a maloázijskej etnokultúrnej skupiny vyústilo do kentumovej jazykovej rodiny (antické Grécko a Rím). Nadobudnutím gramatickej kompetencie s vyčleňovaním etnokultúrnych komplexov sa začala diferenciácia jazyka a vetiev.

Tvorba jazyka v relatívne samostatnom vývoji jednotlivých protovetiev išla odlišnou cestou. Pri sporadických kontaktoch, alebo ďalších migráciách, dochádzalo k prelínaniu už na iných základoch a zásadách ako v paleolite, v dobe migrácie gravetských skupín a predtým. Relatívne samostatné populácie na veľkých teritóriách sa za niekoľko desiatok tisícročí natoľko rozrástli, že migrujúce skupiny, ktoré prišli na ich teritórium z inej oblasti, pôvodné obyvateľstvo v pomerne krátkom čase pohltilo a asimilovalo, vrátane jazyka. Skupiny prichádzajúce teraz už do cudzieho jazykovo-kultúrneho prostredia sa z existenčných dôvodov prispôbili domácemu obyvateľstvu. Vynútila si to nevyhnutnosť jazykovej komunikácie s pôvodným obyvateľstvom, bez ktorej malé, izolované skupiny

vytrhnuté zo svojho pôvodného prostredia by sa dostali do existenčného (fyzického) ohrozenia. Migrácie po ľadovej dobe prinášali síce nové slová a pôvodné populácie ich viac alebo menej preberali a prispôbovali (výslovnosť – fonetiku a tvar či podobu slova), ako sa to deje dodnes, ale nepreberali gramatiku, syntax, morfológiu, ani fonetiku, ktorú človek získava od narodenia od svojich rodičov a od spoločenstva v ktorom žije. Zásady usporadúvania slov a vytvárania zmysluplných komunikatívnych celkov (myšlienok – viet) si vytvárali etnokultúrne spoločenstvá samostatne a rozdielne.

Slovná zásoba spočiatku bola veľmi skromná. Začala sa výraznejšie rozvíjať prechodom na produktívny spôsob hospodárstva, na poľnohospodársku výrobu v neolite, s rozvojom nových pracovných postupov, nového náradia a jeho používaním a s rozvojom ľudskej činnosti. Opakovalo sa to po objavení kovu v súvislosti s ťažbou rúd, metalurgiou a spracovaním vytaveného kovu ďalším rozvojom ľudskej činnosti – remesiel, ktoré zásadne ovplyvnili vývoj jazyka. O úrovni slovnej zásoby na konci ľadovej doby nemáme konkrétnejšiu predstavu. Ruský jazykovedec V. M. Illič-Svityč sa pokúsil na základe súčasnej úrovne jazykovedy zrekonštruovať slová tzv. „nostratického jazyka“ z 13. tisícročia pred n. l. (nostratický jazyk považoval za predpokladaný spoločný indoeurópsky jazyk okolo Uralu, z ktorého sa podľa niektorých názorov mali vyvíjať európske jazyky). Podarilo sa mu zrekonštruovať dokopy iba 378 slov, ktoré potreboval pre svoj život vtedajší človek. Ani moderná jazykoveda nemá prostriedky na to, aby dokázala zrekonštruovať podobu a rozsah slovnej zásoby z takej dávnej minulosti. Jazykovedci sa pri podobných rekonštrukciách dostali najďalej do 8. tisícročia pred n. l. Ide o tzv. „palatalizácie“ – hláskové zmeny a vývin hlások v jazykoch: samohlások, spoluhlások, ich spájania a zmeny, ku ktorým pritom dochádzalo. Človek na konci ľadovej doby mohol ovládať slovnú zásobu, ktorá iste nedosahovala tisíc slov. Podľa jazykovedcov „jadro slovnej zásoby, základný fond, predstavuje najstabilnejšiu, a teda aj najstaršiu zložku slovníka. Počet takýchto slov nepresahuje niekoľko stoviek..“ Na inom mieste autori jazykovedci uvádzajú, že najstaršia lexikálna vrstva európskych jazykov (hovoria o „indoeurópskych“ jazykoch) obsahuje 900 – 1000 slovných koreňov, neuvádzajú však, z ktorého obdobia táto najstaršia lexikálna vrstva pochádza. Iným prameňom informácie o starobylosti jazykov sú dnes rekonštruované etymologické slovníky.

Etymologický slovník latinčiny (V. Mejer-Lubke), ktorá je jedným z prajazykov dnešných románskych jazykov, obsahuje necelých 10-tisíc slov (9 700 slov). Rekonštrukcia ugrofínskeho jazyka., o ktorú sa pokúsil maďarský jazykovedec P. Chajda, dospela k 1 200 slovám. V Moskve začal vychádzať Etymologický slovník slovanského jazyka. Do smrti hlavného editora (O. N. Trubačeva) vyšli zväzky od písmena „a“ po „p“ zoradené podľa latinskej abecedy. Predpokladá sa, že slovník obsahuje asi 25-tisíc slov. V doteraz vydaných zväzkoch analyzovali 12 500 pôvodných praslovanských (koreňových) slov. Teda viac ako obsahuje celý latinský slovník. Latinský a praslovanský jazyk (staroslovančina) pochádzajú z približne porovnateľného obdobia. Počet základných koreňových slov poukazuje na starobylosť slovanského jazyka, ktorý v tomto smere dokonca značne predstihuje aj latinčinu. O tvorbe a vývine slovanského jazyka z koreňových základov uvádza príklady Š. Ondruš v publikácii Odtajnené trezory slov (I.-IV.). Iným príkladom, ktorý na túto skutočnosť poukazuje je počet jednotiek (slov) slovnej zásoby. Latinčina obsahuje 30-tisíc slov, nemčina (aj so slovanizovanými výrazmi) 170-tisíc, angličtina, ktorá vyšla z viacerých jazykov, 250-tisíc slov, kým zo slovanských jazykov len čeština má 300-tisíc základných slovných jednotiek (koreňov), z ktorých príponami, predponami a morfológicky je možné vytvoriť až deväť miliónov odlišných výrazov (slov).

Z hľadiska množstva najstarších a pôvodných koreňových slov v slovnej zásobe sa slovanská etnoveťva a jej jazyk javia ako najstaršie a najbohatšie v Európe. O tom, že jazyk na konci ľadovej doby, keď sa začala divergencia etnokultúrnych komplexov, ešte nebol vytvorený, vypovedá skutočnosť, že ak by v tomto období existoval jazyk aspoň v zárodočnej podobe, mal by spoločný základ (syntax, gramatiku, morfológiu, fonetiku) s keltským, nemeckým a slovanským jazykom, podobne ako má časť spoločnej slovnej zásoby. Jazykovedci o spoločných prvkoch v systéme európskych jazykov nehovoria.

Po odčlenení etnoveťiev a formovaní samostatnej cesty jazyka, zostala veľká populácia vo východnej a strednej Európe od Rýna po rieku Don a Kaukaz a od Baltického mora po Balkán odčlenená od západoeurópskej i severoeurópskej etnoveťvy. Archeologické poznatky potvrdzujú, že medzi skupinami strednej a východnej Európy pokračoval intenzívny pohyb, prelínanie a kontakty, ktoré neumožnili ďalšiu divergenciu s utvorením odlišného

jazyka. Tak sa začala na tomto veľkom území od Rýna po Don a Kaukaz formovať slovanská etnovetva so spoločným, alebo aspoň veľmi príbuzným jazykom z hľadiska syntaxu, morfológie i fonetiky. Je obdivuhodné, že na takom rozsiahlom území sa dokázal sformovať a udržať jazyk, ktorý v strednej a východnej Európe nadobudol charakter prevládajúceho príbuzného jazyka s vyústením do slovanského jazyka.

Hovoriť o Germánoch, Keltoch či Slovanoch na konci ľadovej doby by bolo predčasné a neadekvátne. Išlo však o etnokultúrne komplexy, z ktorých sa postupne na základe jazyka (od začiatku 5. tisícročia pred n. l.) formovalo protogermánske, protokeltské a protoslovanské spoločenstvo. V poľadovej dobe (ani neskôr v neolite, v bronzovej, či v železnej dobe) nedošlo k presunom väčších skupín, alebo aspoň nie k takým presunom, ktoré by zmenili jazykovo-kultúrny a etnický charakter, vo vtedy už vyprofilovaných etnokultúrnych regiónoch. Prienik menších skupín mal rozptyľový charakter a končil sa ich pohltitím, asimiláciou.

Je to obdobie a stupeň vývoja k dnešnému človeku, ktorého význam pre Európu nie je docenený na zodpovedajúcej teoretickej úrovni. V skutočnosti sa zahmlieval a dodnes zahmlieva, napriek dnes existujúcim poznatkom.

V budúcom čísle nášho časopisu uverejníme výňatky z kapitol 9-13 monografie V. Timuru o vzniku a vývine civilizácie v strednej Európe.

Rok 2012 – rok slovenskej vzdelanosti

Viliam Hornáček

Hneď v úvode možno – a z hľadiska úrovne historického vedomia slovenskej spoločnosti aj treba – položiť otázku: **čo spája kráľa Rastislava a Slovenské učené tovarišstvo?**

A hneď na začiatku možno a aj treba povedať, že ich spája to podstatné pre náš rast a rozvoj – **úcta k vzdelanosti a uvedomenie si jej kľúčového významu pre každé spoločenstvo a štát pri výchove vlastnej elity.**

Spája ich však nielen to, ale aj skutočnosť, že obom sa podarilo – a v relatívne krátkom čase – **pozdvihnúť celkovú úroveň**

slovenskej spoločnosti a zaradiť ju do hlavného prúdu dejinotvorných udalostí vtedajšieho európskeho vývoja a navyše v ňom aj úspešne obstať. A hoci tieto dve prelomové udalosti delí od seba takmer tisícročie, treba pripomenúť a vysoko vyzdvihnúť, že **skutočná národná elita** – a generácia bernolákovcov ňou bezpochyby bola – **nestráca orientáciu vo vlastných dejinách, nezabúda na odkaz svojich predchodcov a dokáže nadviazať na ich príklad aj napriek priepastnému časovému odstupu a nepriaznivým okolnostiam.**

1150 rokov nás delí od geniálneho rozhodnutia kráľa Rastislava – hľadať spojencov schopných nielen mocensky garantovať náš štátoprávny status suveréna, ale aj podporiť náš kultúrny a civilizačný rozvoj založený na pozdvižení vlastnej kultúry, jazyka a vzdelanosti s cieľom vychovať si vlastnú – svojmu národu a štátu oddanú – intelektuálnu elitu ako našich budúcich predstaviteľov a reprezentantov.

220 rokov uplynulo od ďalšej prelomovej udalosti našich národných dejín, keď v roku 1792 príslušníci bernolákovskej osvietenskej generácie slovenských vzdelancov založili v Trnave Slovenské učené tovarišstvo.

S obidvomi týmito historickými udalosťami je bezprostredne spojená slovenčina, ktorá – a práve ich výrazným zakladateľským pričinením – sa stala najvýznamnejším dejinotvorným činiteľom vo vývoji Slovákov ako národa slova a kultúry. A zostala ním dodnes.

Každý kultúrny národ si uctieva svoje významné osobnosti a udalosti, aby si pripomínal ich odkaz a správne sa orientoval pri naplňaní zmyslu vlastných dejín. Ako vyplýva z nesporných faktov a historických dôkazov – Slovákov možno opodstatnene charakterizovať ako národ tvorcov. A **hlavný dejinotvorný prúd udalostí – ako ústredný nerv nášho národného života – možno oprávnenne označiť ako „dejiny vzdelanosti“.** Slovenské dejiny rozhodne nie sú dejinami ničenia, mocenských expanzií a kolonializmu.

A práve s touto mierotvornou a hodnototvornou filozofiou slovenských dejín sa spájajú aj dve najvýznamnejšie tohtoročné okrúhle výročia, ktoré tvoria základné piliere a zároveň dodnes jasne žiariace majáky na ceste k vyššej kvalite nášho národného života.

* Prvou historickou udalosťou epochálneho významu pre slovenský aj ďalšie slovanské národy, je odvážny a prezieravý, výsostne štátnický aj diplomatický a zároveň vysoko kultúrny čin staroslovenského kráľa Rastislava, ktorý vyslal svoje posolstvo so žiadosťou o kultúrnu pomoc a misiu vzdelancov. Práve týmto aktom priateľskej spolupráce a vzájomnej pomoci sa začali dejiny slovenskej aj slovanskej vzdelanosti. A bolo to zásluhou nášho kráľa a uskutočnilo sa to na našom území. Oprávnené teda môžeme – a mali by sme – byť na to hrdí! Čo pre nás priniesol tento nasledovaniahodný Rastislavov čin?

Na povzbudenie nášho nedostatočného národného sebavedomia treba vyzdvihnúť odvalu s ktorou sa Rastislav odhodlal robiť samostatnú suverénnu politiku v rozpore s franskými mocenskými záujmami. Diplomatically síce poslal svojich poslov najskôr do Ríma, určite však vedel, že na Frankoch závislý Rím jeho žiadosti nevyhovie. Preto sa poslovia už ani nevrátili domov, ale zamierili rovno – s už vopred napísaným listom – do Konštantínopolu.

V tejto súvislosti treba povedať, že byzantská ríša bola na podstatne vyššej kultúrnej a civilizačnej úrovni ako „polobarbarská“ západná Európa a z trosiek bývalej slávy sa zviechajúci Rím. Byzantínci boli nielen sprostredkovateľmi kresťanstva, ale aj živého dedičstva antiky, ktorého boli priamymi pokračovateľmi. **Misia Konštantína a Metoda ako výkvetu byzantských vzdelancov bola teda pre nás z hľadiska vtedajších možností priam ideálna.** Navyše rozumeli reči Slovenov a oni – prostredníctvom slovenčiny – rozumeli im. A konkrétne výsledky ich misie?

„Rastislavovská doktrína“ posilňovania vnútornej integrity štátu na princípe prvoradosti rozvoja domácich zdrojov a intelektuálneho potenciálu, s cieľom vychovať si vlastnú elitu, jednoznačne smerovala k vytvoreniu si národného štátu ako zvrchovaného subjektu. Navyše posilneného aj spojenectvom s najmocnejšou a najvyspelejšou ríšou vtedajšej Európy. Významnou strategickou výhodou tohto spojenectva bol aj fakt, že sme nemali spoločné hranice.

Zo štátotvorného hľadiska malo strategický význam najmä založenie a činnosť vysokoškolského centra vzdelanosti na Rastislavovom hrade. Táto „Devínska akadémia“ vytvorená podľa

konštantínopolského vzoru, bola prvou svojho druhu nielen na našom území, ale aj v celom stredoeurópskom priestore!

A z kultúrneho, ale aj slovenskú spoločnosť a jej štát integrujúceho a tiež z prestížneho hľadiska, malo najväčší význam vytvorenie písma pre našu vtedajšiu slovenčinu. A práve **Konštantínov „dar písma“ – spolu s uznaním a posvätením od rímskeho biskupa – z nášho jazyka už v 9. storočí urobil popri gréčtine, hebrejčine a latinčine jeden zo štyroch liturgických, literárnych a diplomatických jazykov vtedajšej kultúrnej Európy.** Týmto jazykom našich predkov Slovenov – teda slovenčinou – boli našim vlastným písmom napísané aj prvé knihy. A nad tým všetkým sa vyníma náš prvý pôvodný literárny skvost nenahraditeľného významu – prvá slovenská báseň Proglas ako predslov k evanjeliu. **Slovenčinou a Proglasom sa teda začínajú dejiny slovenskej aj slovanskej literatúry, čím sme sa zaradili medzi najstaršie kultúrne národy...**

Toto zakladateľské dielo – ako výsledok múdreho rozhodnutia múdreho kráľa Rastislava a činnosti byzantskej misie solúnskych bratov – umožňovalo náš plnohodnotný rozvoj a dlhodobu perspektívnu budúcnosť. Zároveň aj upevňovanie našej prirodzenej geopolitickej pozície „hegemóna stredného Dunaja“ a autority v medzinárodných vzťahoch.

Chronologicky druhým najvýznamnejším výročím roka 2012 nesporne je – a nielen pre slovenskú inteligenciu – 220. výročie založenia **Slovenského učeného tovarišstva.** Toto **spoločenstvo národne uvedomelých slovenských vzdelancov uskutočnilo dlho očakávaný a nanajvýš žiaduci historický prelom z dlhoročnej generačnej pasivity Slovákov a ako sebedomá intelektuálna elita sa postavilo na čelo obrodného prúdu slovenských národovcov s vlastným osvietenským programom, ktorý vyústil do mnohostranne užitočnej práce pre slovenský národ a aj do plodného odkazu nasledujúcim generáciám pokračovateľov.**

Aj bernolákovci – ako pred nimi Rastislav – si bytostne uvedomovali nezastupiteľnosť jednotného spisovného jazyka pre stmelenie národného spoločenstva a považovali ho za základný identifikačný symbol národnej svojbytnosti. „Bernolákovčina“ ako spisovný jazyk zjednocovala Slovákov takmer po tri generácie a svoj umelecký vrchol dosiahla v diele „slovenského Homéra“ – Jána Hollého. Tento obdivuhodný literárny veľikán dokázal aj svoju

ľudskú výnimočnosť. Konkrétne aj tým, že – hoci svoje celoživotné dielo napísal v bernolákovčine – nebránil prirodzenému vývoju a svojim súhlasom „patriarchu slova“ poželnal štúrovskú kodifikáciu spisovnej slovenčiny. Tento – u nás síce zriedkavý, ale o to príkladnejší – čin, slúži ako **vzor medzigeneračnej spolupráce a spájania národných síl v zápase o spoločné ciele.**

Avšak nielen prvou kodifikáciou spisovnej slovenčiny sa bernolákovci zapísali do dejín nášho národa. Na zvyšovaní celkovej úrovne slovenskej spoločnosti sa významnou mierou podieľala aj kultúrno-osvetová či národno-buditeľská a vydateľská činnosť. Možno konštatovať, že ich všestranné pôsobenie – aj napriek krajne nepriaznivým okolnostiam v zaostalom Uhorsku – nás ako národ **zaradilo do vtedajšieho európskeho kontextu vytvárania novodobých národov ako životaschopného a pripraveného partnera.** Vrcholné diela Bernoláka, Bajzu, Fándlyho, Kollára či Hollého oprávnene patria do nášho aj európskeho kultúrneho dedičstva.

Hlavným prínosom tejto generácie je však **vytvorenie Slovenského učeného tovarištva ako veľkej a vplyvnej skupiny spolupracujúcich tvorivých osobností, ktorá zohrala pri formovaní našej národnej inteligencie nezastupiteľnú úlohu.** Jej zásluhou sa nám podaril zásadný kvalitatívny posun v naplňaní zmyslu slovenských dejín. Preto nasledujúca generácia štúrovcov a ďalšie generácie slovenskej inteligencie už mohli oveľa úspešnejšie uskutočňovať svoje predstavy o našej národnej budúcnosti.

* Naším generačným prejavom úcty k odkazu bernolákovcov je vytvorenie Stálej konferencie Slovakia plus, ktorá vznikla 30.novembra 1992 a je venovaná „200. výročiu založenia Slovenského učeného tovarištva“.

Tento náš projekt je priamym pokračovaním programového úsilia osvietenskej generácie bernolákovcov a zároveň aj našim darom obnovenej Slovenskej republiky, ktorá bola vyhlásená 1. 1. 1993. Našou hlavnou úlohou bolo a zostáva „prispieť svojimi vedomosťami a schopnosťami pri prekonávaní prekážok prirodzene vyplývajúcich z najzásadnejšej premeny (transformácie) v našich novodobých dejinách, keď sme sa z dlhoročného objektu cudzích záujmov stali slobodným národom, „zvrchovaným subjektom medzinárodného práva a nezastupiteľným tvorcom vlastných dejín a kultúry“ a vytvoriť – konečne už vlastnú – perspektívnu koncepciu

národnoštátneho života Slovákov. Minulý rok – 9. 12. 2011 na jubilejnej 20. konferencii odovzdali naše Združenia „symbolickú generačnú štafetu“ aj s našimi odporúčaniami pre našich pokračovateľov.

Rok 1150. výročia Rastislavovho posolstva do Konštantínopola so žiadosťou o misiu vzdelancov a rok 220. výročia založenia Slovenského učeného tovarišstva považujeme za dostatočne dôležité jubileá, aby sa rok 2012 – stal rokom slovenskej vzdelanosti.

A za najpotrebnejšie poučenie z týchto udalostí, ktorých výročia si tento rok pripomíname, považujeme to, **aby aj politickí predstavitelia nášho štátu nielen pochopili, ale aj uznali a najmä uskutočňovali odkaz toho, čo už pred 1150 rokmi začal kráľ Rastislav, v čom pred 220 rokmi pokračovalo Slovenské učené tovarišstvo a pred 20 rokmi aj naša Stála konferencia slovenskej inteligencie Slovakia plus – a aby sa vytvorila plodná tradícia partnerských vzťahov medzi predstaviteľmi štátu a intelektuálnymi elitami národa.**

Slovenčina má vyše tisícdivesto rokov

Významnú udalosť z 20. februára 860 by sme si mali hrdo pripomínať

Anton Hrnko

Poznámka redakcie: Pod výrazom Slovenčina má autor na mysli autochtónny názov, ktorý používali naši predkovia – Sloveni na označovanie svojej vlasti, ktorej územnou časťou a jadrom bolo dnešné Slovensko.

Rôzne národy, ale aj obce si rozličnými spôsobmi pripomínajú začiatky svojich dejín. Je napríklad chronicky známe, že obce obvykle nezaujímajú, kedy ich založili, ale kedy sa po prvý raz objavili v hodnovernom písomnom prameni. Pompézne to oslavujú ako svoje ixté výročie, ale vôbec im neprekáža, že ich obec mohla pod tým istým menom existovať aj niekoľko storočí pred tým, než sa po prvý raz objavila v písomnom prameni, napr. v panovníckej darovacej listine.

Rovnako si mnohé národy vytvárajú „miléniá“ a ďalšie násobky vlastnej existencie na základe rôznych náhodných dátumov, ktoré si začlenia do národných mýtov alebo odrazových bodov, od ktorých začínajú rátať svoje dejiny.

Agresívna mytológia

Aj naši južní susedia si vytvorili na konci 19. storočia symbolický dátum, ktorý dodnes vykladajú ako „rok zaujatia vlasti“ (896). Pritom o tomto konkrétnom roku by sme pri starých Maďaroch mali skôr hovoriť o strate vlasti, lebo na strednom Dunaji ich jazdecké skupiny spozorovali už omnoho skôr. Lenže pravá príčina ich masového prechodu za Karpaty z ich „pravlasti“ bola na jednej strane drvivá porážka ich vojenskej časti v Bulharsku a útek ostatných príslušníkov tohto uhrofínsko-turkitského kmeňového zväzu pred útočiacimi Polovcami a Pečenegmi.

Do Potisia sa skôr uchýlili na ú t e k u pred zničením, ako by ho „víťazoslávne dobyli“. A pravdepodobne ešte dlho toto územie nepovažovali za svoju „vlast“ (nomád asi ťažko môže mať niečo ako vlast) a používali ho len ako bazu (základňu) na svoje lúpežné nájazdy do západnej Európy.

O skutočnom zaujatí vlasti starými Maďarmi možno hovoriť až po ich ďalšej drvivej porážke na rieke Lech v roku 955, keď ich západná Európa prinútila usadiť sa a miestne slovenské obyvateľstvo ich na tomto území akceptovalo a spojilo sa s nimi pri obrane teritória na strednom Dunaji proti expanzii Nemcov, Čechov a Poliakov do tohto priestoru. Maďari ho eufemisticky nazývajú Karpatská kotlina. Až spolupráca starých Maďarov so starými Slovákmi po bitke pri Lechu umožnila Maďarom skutočne zaujať ich dnešnú vlasť. Taký obraz sa však do agresívnej veľkomadžarskej mytológie nezmesť, a preto radšej vymýšľajú „hrdinské vojenské dobytie územia“ ďaleko vzdialené od skutočnosti.

Nemiléniové milénium

Ešte bizarnejší dátum si za milénium vybrali Rakúšania. Ich osobitná (mimonemecká) identita sa začala budovať veľmi neskoro (po roku 1945) a pochváliť sa nejakým tým milénium im prišlo ako voda na mlyn. Použili na to listinu cisára Ota III. z roku 996, v ktorej odsúhlasil darovanie krajiny okolo rieky Ybbs biskupstvu vo Freisingu, uvedenú ako Ostarrichi – v danom období osídlenú zväčša

Slovanmi, konkrétne asi Slovákmi. Aj keď do vytvorenia Rakúskeho veľkvojvodstva muselo dolu Dunajom odtecť ešte veľa vody, dnešné Rakúsko si vlastné milénium so všetkými poctami oslávilo v roku 1996.

Zaujímavé sú pritom debaty, čo to vlastne to Ostarrichi znamená. Najviac sa Rakúšania zhodujú v názore, že ide skutočne o Oesterreich, východnú kráľovskú doménu (Oester Reich), územie, majetok. Ale slavista, prof. Otto Kronsteiner si dovoľil tvrdiť, že ide o slovanské slovo Ostravica (ostrý, špicatý kopec), ktoré sa len jazykovým vývinom transformovalo na Oesterreich. V návale vlasteneckého nadšenia ho však všetci ostatní rakúski vedci ukričali. A mne, používajúc ľudovú etymológiu, to pripadá ako Ostarky, ale nikomu to nepovedzte...

A čo Slováci?

Teraz určite mnohých zaujíma, kde by Slováci mali hľadať svoje milénium alebo ešte starší dátum prvej zmienky pomenovania našej krajiny v jej dnešnej podobe. Je chronicky známe, že Nestor vo svojej kronike pomenoval dnešné Slovensko Slovenská zem už v 11. storočí; potom ju kronikár Kostnického koncilu nazval Windischland medzi Moravou a Tatrami (rok 1417), dokonca v opozite proti Ungerland, čím myslel dnešné Maďarsko. Nebudem teraz dráždiť našich priateľov (oponentov), že by som chcel použiť nejaký latinský termín typu terra Sclavorum. Len by som im chcel pripomenúť, že som si urobil štatistiku použitia termínu Sclavi vo Fuldských análoch. Zistil som, že až na tri použitia v apelatívnej forme, kde sa to nedá jednoznačne určiť (napr. legati Bulgarorum et Sclavorum) sa tento termín používa výlučne na veľkomoravských „Slovanov“ a ostatní Slovania sa tam uvádzajú pod vlastnými menami: Obodriti, Srbi, Boemi, Dalemiti.... Sú tam však tri povestné výnimky, ale až v jej druhej polovici: k roku 869 sa píše Sclavi, qui vocantur Boemi; k roku 877 Sclavi, qui vocantur Limones; k roku 880 Sclavi qui vocantur Dalmatii et Boemi atque Sorabi. Z toho si dovoľujem tvrdiť, že skutočne termín Sclavus, Sclavi bol najskôr etnickým pomenovaním našich predkov, a tak ho aj treba prekladať – Sloven, Sloveni ergo starí Slováci.

Marka za riekou Zala

Podme však už k tomu názvu, ktorý by mohol byť základným pre slovenské „milénium“. Dňa 20. februára 860 Ľudovít Nemec odsúhlasil svojmu vazalovi, blatenskému kniežaťu Pribinovi darovanie majetku kláštora v Niederaltaichu označenému ako „Salabiugiti“, čo je dnešný Zalabér v Maďarsku, ktorý sa nachádzal „in Slougenzin marcam“ za riekou Zala. Teda keď to prepíšeme „po našom“, majetok sa nachádzal v marke Slovenčine, ktorá sa rozprestierala na západnom brehu Blatenského jazera a otázka je pokiaľ: po Vespreme? až po Dunaj? Najskôr asi až po Dunaj a na východe určite až po zadunajské domény Nitrianskeho kniežatstva okolo Ostrihomu.

Čo však v skutočnosti hovorí názov „Marka Slovenčina“. Marky začal zakladať Karol Veľký na hraničných územiach medzi doménami Franskej ríše a cudzími, nie priamo závislými alebo nezávislými územiami. Tak na juhu existovala Španielska marka proti Hispánii ovládanej Maurami, na severe existovala Dánska marka proti doméne Dánov (proti Dánsku), na východe bola rozsiahla Srbská marka proti polabským Srbom. V odbornej literatúre to presne v tomto duchu interpretujú aj nemeckí vedci – že názov marky sa vytváral z názvov území, ktoré sa nachádzali za nimi na vonkajšom okraji Franskej ríše. Teda možno povedať, že v modernom nemeckom jazyku by sa oná „marka Slovenčina“ nazývala „Slowakische Mark“, teda Slovenská marka.

Rozoberme si však bližšie názov „Slovenčina“. Dnes nás toto slovo naviguje jednoznačne na označenie nášho jazyka. Názov sa teda skladá zo slov „Sloven“ a prípony „-čina“. Prípona „-čina“ však v minulosti mala úplne iný význam ako dnes. Najvýraznejšie o tom svedčí slovo „otčina“, zložené zo slova „ot-ec“ a prípony „-čina“. Tento príklad nám vraví, že v danej dobe prípona „-čina“ mala ten význam, ktorý má dnes prípona „-sko“. Teda keď sa na to pozrieme čisto z pozície jazykovedy, vtedajšie pomenovanie „Sloven-čina“ má tú istú funkciu ako dnešné pomenovanie „Sloven-sko“. No a zo spôsobu pomenovania vtedajších franských mariek vyplýva, že územie na východ a sever od uvedenej marky sa v danej dobe nazývalo Slovenčina, čo zodpovedá dnešnému názvu Slovensko. Je to len menšia gramatická zmena pôvodného názvu našej krajiny. Omnoho menšia, aká prebehla v maskulínnom názve príslušníkov

nášho národa z pôvodného Slovenin na dnešného Slováka. Ale všetko ostatné zostalo nezmenené – slovenský, Slovenka, atď.

Pribinova listina

Za prvé uvedenie názvu našej krajiny v domácom jazyku, teda v starej slovenčine alebo staroslovenčine v písomnom dokumente, môžeme považovať listinu Ľudovíta Nemca z roku 860, známu aj ako Pribinova listina. Jej latinská forma bola v danej dobe terra Sclavorum alebo ešte skôr regnum Sclavorum, neskôr aj Sclavonia a jej panovníci boli princeps/rexes Sclavorum. Neboli to nijakí neidentifikovaní Slovania, ich meno nebolo všeobecným pomenovaním Slovanov, ale ich vlastným kmeňovým a neskôr národným menom. V domácom jazyku vtedy znelo Šloven – a od toho bolo odvodené i domáce pomenovanie ich vlasti, otčiny – Slovenčiny/ Slovenska. A pod týmto názvom bola naša krajina známa nielen v čase Veľkej Moravy (čo je vžitý názov, nie však z doby jej existencie). Tak ju poznajú aj staré kroniky, nielen Nestorova, ale aj napr. Uhorsko-poľská kronika, ktorá priamo hovorí, že starí Maďari sa nast'ahovali, nie dobyli, do krajiny zvanej Sclavonia, ktorú premenovali na Hungáriu. Legitímny nárok na ňu získali tým, že si ich vodca vzal za manželku princeznú kráľa „Sclavonie“, v domácom jazyku vtedy asi Slovenčiny.

PRIESTOR SLOVA

Etické hodnoty v súradniciach európskej kultúry

Ján Tužinský

Aby som aspoň čiastočne upriamil pozornosť na takú tému akou sú etické hodnoty, prípadne ich akceptovanie v prostredí, kde sa o nich nikdy veľmi neuvažovalo (mám na mysli predovšetkým ekonomiku a politiku!) je hneď v úvode nevyhnutné zdôrazniť, že v európskych kultúrach sa za najvyššiu etickú hodnotu dlhodobo považoval ľudský život. Jeho jedinečnosť, vedomie konečnosti a nedotknuteľnosť. Jedným dychom však treba povedať, lebo najmä v priestore Európy o tom nijako nemožno mlčať, ako často sa táto najvyššia hodnota spochybňovala, ako ju barbarizovala šľachta, neskôr tzv. osvietenské štáty, ženúce na jatky celé národy a iné štáty, ako tieto etické vykľbenia posväcovala cirkev až po besnenie kataklizmy akou nespochybniteľne bola prvá svetová vojna. Po nej (akoby toho nebolo dosť!) druhá (a tiež svetová!) s neoddeliteľnosťou Šoa. Zámerne som sa vyhol križiackym lupom a koloniálnym rabovaniam, aké pokračujú mimo európskeho priestoru, aj s účasťou Európy dodnes. Napokon enumerácia je tu celkom zbytočná. V rámci filozofického princípu Ockhamovej britvy „entity by sa nemali zmnožovať viac, ako je nevyhnutne nutné“.

Nutné až nevyhnutné však je, aby sme si položili otázku, prečo a v mene čoho človek európskeho priestoru tak často zapieral a zapiera v sebe i mimo seba najzákladnejšiu hodnotu európskej kultúry? Tú hodnotu, na ktorej je formálne vystavaná celá jeho kultúra, teda aj jeho bytie. Ono „nezabiješ“, biblické, minulé i prítomné, obsiahnuté vo väčšine chárt, dohôd, ústav, deklarácií, nasávané takmer s materským mliekom, ale človek práve toto „nezabiješ“ zabíja! Až kým ho nezabije ono zdanlivo mŕtve a preto akoby oživené „nezabiješ!“ Aby obnovilo jeho pamäť, ktorá pred každou kataklizmou úplne zlyhala... Teda naša otázka musí smerovať

k podstate tohto ustavičného zlyhávania. K onomu najzákladnejšiemu: prečo?

Odpoveď na takto položenú otázku nie je, ani nemôže byť jednoduchá. Naša otázka „prečo“ vinie sa celými dejinami filozofického myslenia a prinajmenej od Sokratových čias je zárodkom akéhokoľvek seriózneho myslenia, lebo hneď v zárodku práve toto čerstvo zrodené poznanie spochybňuje. Keby išlo o čisto teoretickú reflexiu, mohli by sme sa ako-tak upokojiť s predchádzajúcim konštatovaním. Problém je však v tom, že dejiny európskych kultúr (a hodnoty týchto kultúr) odohrávali sa, a aj sa odohrávajú, teda realizujú v rozličnom čase a priestore. Tento priestor nebol a ani dnes nie je celkom jednotný. A už vôbec nie kompaktný. Naopak, je kultúrne dosť zložito vystavaný, teda celkom logicky, vnútorne ani nemusí byť kompatibilný. Čo v rovine politik jednotlivých aktérov EU môže vyvolávať vážne pnutia. Tie sa dnes prejavujú napr. ekonomicky, ale aj rozličnými postojmi k prebiehajúcim vojnovým konfliktom, účasťou v nich (Irak, Afganistan, Juhoslávia) ako aj vo vzťahoch k novovytvoreným spoločnostiam (Kosovo). Tento odpor k jestvujúcim riešeniam čisto silového a politického charakteru, môže sa stať pre politikov jednotlivých štátov EU v istom zmysle smrteľným. A to tým skôr, čím viac budú politici ignorovať základnú kultúrnu hodnotu akou je každý ľudský život a afinita občanov daného štátu k tejto hodnote. Európska politika ako som spomenul vyššie, túto hodnotu neraz pošliapala a zatiaľ aj vždy na vlastnú ignoranciu, hrubosť a nepochybne aj ziskuchtivosť doplatila. Horšie je už iba konštatovanie, že na nekultúrnosť európskych politikov vykrvácalo mnoho statočných a podvedených mužov, žien a detí. Aj v našej vznešenej súčasnosti, ktorú prikrývame dekou demokracie, hynie vo svete na podvýživu, ale aj na vnucovanú demokraciu od čias ostatnej veľkej vojny azda rovnaký počet ľudí ako počas nej. Možno aj v dôsledku katastrofických ekonomických teórií, za ktoré ich tvorcom boli udelené Nobelove ceny. Napokon, tie sa dosť hojne dostali aj do rúk neprehliadnuteľných vojnových štváčov. To, samozrejme tiež dosť vypovedá o vzťahu k hodnotám európskej kultúry. Ale najmä o tom, ako sa jej politická reprezentácia chce, alebo vie s týmito hodnotami identifikovať. Hovorí to však veľa predovšetkým o tom, ako sa identifikuje politika so svojimi občanmi, teda voličmi, ktorí už v dosť masovom meradle odmietajú chodiť k volebným urnám (lebo tam tušia vlastnú občiansku smrť!). Ale tí

istí občania čoraz ochotnejšie vychádzajú do ulíc. Tento pohyb nemožno celý pripisovať iba vonkajším ekonomickým a sociálnym faktorom, ktoré nepochybne vplyvajú na kvalitu hodnoty života. Ani jeho doterajším dôsledkom, (mám na mysli pády jednotlivých národných vlád). Dominujúcou je obava z dlhodobej snahy politikov uzurpovať si čoraz väčší priestor na oktrojovanie kvality a spôsobu ľudského života. Obava z neschopnosti politikov dodržiavať nimi naoktrojované pravidlá, ktoré prostredníctvom EU nanucujú národným parlamentom a vládam finančné inštitúcie a nadnárodné korporácie.

Pokiaľ ide o duchovný, teda aj hodnotový svet dirigizmom prerastenej EU, je rovnako úbohý, ako svet ktorejkoľvek z týchto nadnárodných spoločností. Ustavične sa tu hovorí len o ziskoch, tovarovej výrobe a dlhoch. Človek – občan a teda aj jeho život je tu zašifrovaný len ako zdroj daní, pracovná sila, celkom tak ako v nečitateľnom manuály Lisabonskej zmluvy. Politici dnešnej Európy akoby nielenže nevedeli nájsť nejakú slušnú myšlienku, ale vyzerá to tak, že ani netušia, aká je nevyhnutná.

Dnes by sme však mali hovoriť o budúcnosti. Len si treba vari uvedomiť, že majiteľom všetkých budúcností je iba ten, kto dokáže interpretovať minulosť v prospech vlastnej súčasnosti. V tomto zmysle je EU nielen neschopná, ale aj absolútne nečinná, teda aj nečitateľná. Artikulácia jej kultúrnych hodnôt v masmediálnom priestore, v porovnaní s balastom neeurópskej proveniencie, je taká žalostná, až to vyzerá, akoby Európa ani vlastnú kultúru nemala. A pritom práve táto jej absencia vyvoláva v hodnotovom svete človeka, občana nedostatok priestoru na nevyhnutnú sebareflexiu. Pýtam sa v tejto súvislosti s akou ľudskou kvalitou chcú v časoch rodiacich sa nepokojov politici komunikovať napríklad o sociálnom zmieri. Jazyk každej autochtónnej kultúry je tá najkomplikovanejšia, ale aj najcennejšia vec akú ona obsahuje. Nemožno ho suplovať ani politickými frázami o uťahovaní opaskov, ani celkom sprofanovanými zaklínadlami o zastupiteľskej, ale skôr zástupnej demokracii, v ktorej človek často vyzerá tak, akoby mimo volieb nebol svojprávny. Vo svetle dnešnej ekonomickej, ale najmä morálno-politickej krízy zvlášť. Etická hodnota akou ľudský život nespochybniteľne je, nemôže sa bez fenoménu jazyka realizovať, ani naplňať svoje individuálne bytie, ani nemôže toto bytie realizovať politicky. V konečnom zmysle je teda etická hodnota života človeka pevne zakotvená v tele autochtónnej kultúry. Bez nej niet národov

a vo väčšine prípadov ani štátov a bez nich, ani EU. Ak však má práve EU plniť kooperatívnu funkciu európskych štátov, nemôže sa zbavovať zodpovednosti za autonómny vývin ich kultúr. Lebo práve tieto kultúry tvoria kosťu spoločenstva občanov, tvoriacich celok EU a jej hodnotový systém. Pritom si treba uvedomiť, že nijaká kultúra nie je ani samozrejmalá, ani večná. Treba ju obnovovať cieľavedome a predovšetkým sústavne. Uchovávanie minulých výkonov je iba jeden z aspektov kultúry. Tak ako sa nedá donekonečna stáť na jednej nohe, nemôžeme celý priestor kultúry pokryť iba obnovou materiálnych artefaktov, ale čoraz častejšie musíme siahať najmä po jej nových impulzoch substanciálnej povahy, ktoré vznikajú v oblasti vážnej hudby, literatúry, filmu, výtvarného umenia a filozofie. Je logické, že tento priestor celkom prirodzene zahŕňa spoločenské vedy. Na tomto mieste treba zdôrazniť aj taký prostý fakt, že ani výsledky spoločenských vied, ani umelecké výkony nemôžeme exaktne spočítať, nemôžeme ich ekonomicky modelovať, ale ich existencia podmieňuje vyspelosť alebo nevyspelosť spoločenského vedomia natoľko, že spolu s deficitom tejto oblasti upadá aj celková vyspelosť akéhokoľvek spoločenského systému. Kultúra, obrazne povedané, predstavuje akúsi „geologickú“ lavicu. Po nej sa môže sklznúť celá škála hodnôt, ktoré síce exaktne prepočítať vieme, ale ako ukazuje dnešný stav ekonomík sveta nijako nám takýto prepočet nepomôže. Možno by nám viac pomohlo, keby ekonómovia niekedy prepočítali to, v čom sa sami v neprospech nie jednej populácie „prepočítali“.

Pridlho sme žili v ilúziách práve ekonomických teórií a pridlho sme zanedbávali starostlivosť o kultúru, teda aj o celú škálu etických hodnôt ňou uchovávaných, obnovovaných a sústavne vyžarujúcich do organizmu ľudsky znesiteľného sveta. A ten inak veľmi zle a nekorektne neustrážila slepá ruka trhu. Dnes očividne chromého trhu! Ochromeného systému, ktorý sa vydáva akoby za večný a prirodzený. V tejto súvislosti je škoda aj mlčať, aj hovoriť.

Človek sám je bytosť viaczmyslová a takto si odjakživa utváral a mal by si utvárať aj svoj zmyslovo vnímateľný svet. Len takto môže svet aspoň čiastočne pochopiť. No bez osvojovania si vlastnej kultúry nebude vedieť na ňom participovať, teda realizovať svoje bytie. Ani usporiadať si svoj život tak, aby sa nielen naplňal skutočne ľudským obsahom, ako-tak slobodnou vôľou, aby svet nebol pre človeka neprijateľným miestom pre život. Národy a štáty aj v rámci EU si budú musieť stále viac siahať do hĺbín i súčasného

bytia vlastných kultúr, ak chcú pri ustavičnom balanse medzi odovzdávaním vlastných kompetencií a zvyšovaním sa politicko-kultúrneho bezvedomia naozaj prežiť. Je to bolestné konštatovanie, ale je to rozhodne schodnejšia cesta ako možné celoeurópske trasovisko, ktoré čím ďalej, tým väčšmi, začína produkovať vypätý ekonomický nacionalizmus, ohrozujúci štáty ekonomicky prosperujúce i tie v nezávideniahodnej situácii. Len si v tejto súvislosti spomeňme na hanlivú nálepku „PIGS“. Opakovali ju aj politici. Naši, európski i svetoví. Azda len kvôli osvieženiu sa treba celkom nekonvenčne spýtať, či práve politici nestoja vždy najbližšie pri všetkých hrantoch?! Čo si netreba myliť s grantmi... V súvislosti s nálepkovaním obyvateľstva jednotlivých štátov by som sa veľmi nesmial. Nielen kvôli nevhodnej nálepke, skôr kvôli jej dost nacionalistickému podtónu. Ponižovanie vždy uráža a vyvoláva pnutia, z ktorých sa už v dejinách vygeneroval ne jeden vypätý nacionalizmus, ktorý mal veľmi ďaleko od tipkovania.

Celá škála hodnôt, ktoré stoja na strane uchovania najvyššej hodnoty európskej kultúry, teda ľudského života a jeho kvality, núti ma konštatovať, že dnes sa azda najbližšie k tejto hodnote začína približovať kooperatívna solidarita. Celkom mimo akejkolvek diskusie však je, že tu nemôže ísť o solidaritu chudobných s bohatými, ale naopak. Ak vierolomnosť politikov, bankárov a veľkých i malých korporácií neprehodnotí svoju doterajšiu prax a vzťah k najzákladnejším hodnotám kultúry, teda aj života a k participácii na sociálnom štáte, zneistia aj ten svoj. Škody spôsobené hrubou ignoranciou kultúry sú už značné, ak však táto tuposť bude pokračovať, môžu sa stať nevyčísľiteľnými. O budúcnosti iste môžeme uvažovať, ale či nie je práve v minulosti, na túto otázku nemôžem s čistým svedomím odpovedať. Samozrejme, ak nemáme na mysli iba čisto fyzikálny faktor času. Ale aj ten, zdá sa, momentálne nie je naším spojencom. No, hodiny tikajú...

O niektorých minulých a súčasných javoch vyplývajúcich z podstaty kapitalizmu

Jozef Mravík

Motto: Všetko zlo v živote pochádza od duševnej prázdnoty, lenivosť a všetko to je nevyhnutné, keď si človek zvykne žiť na účet iných.

A.P. Čechov

Dejiny vzniku a vývoja kapitalizmu sú veľmi pestré a zložité. Obdobne sa to týka i jeho súčasnosti. V rámci daných možností chcem preto iba naznačiť niektoré javy a momenty jeho protirečivého vývoja a to bez nároku na komplexnosť opisu a jeho pregnantnosť. Ide o to, aby sme za slovami nevideli strašiakov a ani modré z neba. Čitateľ by mal ostať pokojný a rozvážny aj vtedy, ak sa v texte budú používať výrazy a metódy, ktoré boli vynesené na najvyšší piedestál vedy alebo naopak, zneuctené a zatratené. V zásade pôjde o používanie pojmov a metód tak, ako ich môžeme pozorovať u Karla Heinricha Marxa (1818-1883), ktorého prínos do teórie ekonomických a politických vied je nadčasový. Okrem iného to potvrdzuje fakt, že už dlho sa po rozličných rešpektovaných médiách Európy trúsia názory, že analýza kapitalizmu tak, ako ju urobil K. Marx je vlastne neprekonaná. Preto aj pojem kapitalizmus urobil v (západo) európskej publicistike a ekonomickom spravodajstve v posledných štyroch rokoch takú veľkú „kariéru“ – stal sa bežným odborným termínom bez akejkoľvek príchute, pretože je presný.

Charakteristika kapitalizmu ako spoločensko-ekonomického systému

V priebehu histórie ľudstva na našej planéte postupne vládlo niekoľko základných spoločenských poriadkov – od prvotno-pospolnej spoločnosti, otrokárstva, feudalizmu, až po súčasný kapitalizmus. Začiatok kapitalistickej éry sa datuje od 16. storočia. Rozhodujúcim faktorom na rozklad feudalizmu a nástup kapitalistického spôsobu výroby bol rozvoj výrobných síl. Kapitalizmus vznikol v procese, ktorý Karl Marx nazval „**pôvodnou akumuláciou kapitálu**“ a ktorého základ tvorí vyvlastnenie poľnohospodárskeho výrobcu – zbavenie roľníka pôdy. V prvom

štádiu tohto procesu sa drobný výroba čiastočne alebo úplne vymanol z feudálnych povinností a v druhom štádiu bol potom zbavený výrobných prostriedkov (vlastníctva pôdy a poľnohospodárskych alebo remeselníckych nástrojov) a stal sa závislým na námezdnjej práci, slúžiacej k jeho obžive. **Pracovná sila bezprostredných výrobcov sa premenila na tovar.**

Druhou nevyhnutnou podmienkou pre vznik a vývoj kapitalistického výrobného spôsobu bol nákup peňažného bohatstva, nevyhnutného na zakladanie kapitalistických podnikov. Okrem násilného vyvlastňovania pôdy slobodných roľníkov a špekulácií s ňou, transformáciou feudálneho majetku na kapitál, rodiaca sa buržoázia využívala na svoje obohatenie i celý rad zdrojov, pričom sa ani tu neostýchala použiť najhrubšie metódy násilia a lúpeže.

Napríklad jedným z najšpinavejších zdrojov pôvodnej akumulácie kapitálu bol obchod s otrokmi. Na začiatku monopol v tomto smere malo Španielsko, avšak koncom 17. storočia primát zaujalo Anglicko. Len v roku 1774 odplávalo z Liverpoolu 300 otrokárskejších lodí. Anglické lode vyviezli z Afriky 4 razy viac otrokov ako lode všetkých ostatných krajín dohromady. Anglická buržoázia realizovala z tohto zdroja rozprávkové zisky; černosi boli označovaní za „čiernu slonovinu“. Ľudské straty, ktoré tým utrpela Afrika sa odhadujú na viac než 60 miliónov ľudí.

Kapitalizmus sa ako historický systém definuje skutočnosťou, že v jeho štruktúre hrá ústrednú a prvotnú úlohu nikdy sa nekončiaca akumulácia kapitálu. To znamená, že inštitúcie, ktoré tvoria jeho kostru, odmeňujú tých, ktorí sa usilujú o nekonečnú akumuláciu kapitálu a trestajú tých, ktorí to nerobia.

Ako sa však akumuluje kapitál? Kľúčovou a nevyhnutnou podmienkou na vznik kapitálu je vytváranie čo najväčšieho zisku z ekonomických operácií. Treba však dodať, že kapitál je základom nielen vo fáze produkcie (výrobov, služieb), ale aj obchodu (nákupu a predaja), poskytovaním peňažných (predovšetkým bankových a poisťovacích) služieb, ale hlavne taktiež v procesoch prerozdelenia (požičiavania peňazí, prenájmov majetku), čiže vzniku najrozličnejších príjmov „z už existujúceho vlastníctva“. V praxi je všeobecne známe, že „peniaze robia peniaze“. Zisk je teda funkciou rozdielu medzi skutočnými nákladmi a možnými cenami. Hovoríme o možných cenách, pretože nijaký predajca nemôže

zvyšovať cenu svojej komodity donekonečna, ak ju chce predat'. Vždy existujú určité hranice.

Bez toho, aby som sa tu pokúšal o nejaký podrobný teoretický rozbor v stručnosti stále platí, že „od vekov sa spoločnosti sociálne delili a delia na ovládajúcich a ovládaných, (prirodzene okrem iných dôležitých, ale predsa už nie tak zásadných hľadísk, najmä národných záujmov a náboženských ideológií). Samozrejme v súlade s tým, aj za kapitalizmu sa obyvateľstvo rozdeľuje do zodpovedajúcich základných spoločenských tried, ktorých záujmy sú protirečivé až protikladné a to podľa vzťahu k vlastníctvu či k prostriedkom produkcie.

Na vrchole triedneho rebríka sú vládnuci kapitalisti – **veľkovlastníci** a im v podstate slúžiaca trieda politikov, manažérov a propagandistov všetkého druhu (novinári, publicisti, spoločenski vedci) decentne dnes nazývaní **vyššia stredná trieda**.

Medzi strednú a viac či menej ovládanú triedu patria živnostníci (slobodné povolania), družstevníci a hlavne najpočetnejší zamestnanci – robotníci, pracovníci služieb, technickí a administratívni pracovníci. Konečne na poslednom stupni je tzv. odpadová trieda ľudí bez majetku a s negatívnym vzťahom k práci.“(1)

Základnou črtou kapitalizmu je predovšetkým jeho masový vykorisťovateľský charakter a preto sa kapitalistickí vlastníci a im slúžiaca trieda za svoje označenie už dávno akosi hanbia a snažia sa vo verejnosti v záujme kamufláže presadzovať iné „vhodnejšie“ a nie tak sfušované názvy akými sú napríklad trhovú ekonomiku, liberálna demokracia, občianska spoločnosť alebo dnes dokonca iba tzv. postmoderna a namiesto imperializmu sa radšej používa „vhodnejší“ termín globalizácia. Ale nech sa menuje tak, či onak, stále je to svojou ekonomickou i spoločenskou podstatou onen tzv. dobrý prastarý kapitalizmus, či dnes i presnejšie povedané *globálny ultrakapitalizmus*.

Ako sa zmenil súčasný kapitalizmus

Od doby, keď vzniklo monopolné štádium kapitalizmu (na prelome 19. a 20. storočia), jeho vývoj sa nezastavil. Došlo k celému radu zmien. Čo sa však ani tentoraz nezmenilo, je podstata kapitalizmu. Nuž, ak predtým išlo o proces živelný, tak dnes je tento

proces prehlbovania priepasti medzi chudobou a bohatstvom, cieľavedome riadený čoraz dokonalejšie. Vznikli také inštitúcie ako OSN, ale najmä Svetová banka, ktorej majoritným vlastníkom je Ministerstvo financií USA, od nej odvodený Medzinárodný menový fond, ďalej WTO, OCED a celý rad rozličných dohôd a paktov, teda organizácie a mechanizmy, ktoré regulujú kapitálové toky na svete tak, aby sa tento proces urýchlil. Tieto kapitálové toky sú vybavené dokonalými spätnými klapkami, ktoré umožňujú len jednosmerné prúdenie bohatstva a v obrátenom smere biedu a nikdy nie obojstranné.

Vznik a rozvoj medzinárodných monopolov – **nadnárodných spoločností** – sa stal východiskom novej etapy rozvoja kapitalizmu, pre ktorú je charakteristická organizácia výroby a koncentrácia kapitálu v globálnom meradle. Na začiatku tohto storočia 500 najväčších nadnárodných spoločností kontrolovalo okolo 25 % svetovej výroby a 60% medzinárodného obchodu, i keď v tých podnikoch bolo zamestnaných len okolo 47 miliónov pracujúcich. Napriek tomu tento „balík akcií“ úplne umožňuje kontrolovať nielen ekonomiku celého sveta, ale i určovať svetovú politiku.

Rozhodujúcou črtou súčasného kapitalizmu je, že prakticky završuje svoje formovanie ako globálny medzinárodný systém. V podmienkach tohto systému jeho hlavné protirečenie nadobúda priestorové (geografické) ustálenie v podobe rozdelenia sveta na kapitalistické „centrum“ a kapitalistickú „perifériu“. Sociológovia niekedy toto ustálenie charakterizujú ako utváranie „zlatej miliardy“ obyvateľov našej planéty, ktorí žijú na účet práce a biedy ostaných päť miliárd.

„Aj tzv. teória závislosti sa zaoberá vzťahom centra a periférie v globálnom meradle a prichádza k záverom, že svetová kapitalistická sústava je v súčasnosti tvorená vzájomne prepojenými skupinami krajín:

po prvé - kapitalistické centrum (USA, EÚ, Japonsko atď.);

po druhé - periféria centra (vykorisťované skupiny vo vyspelom kapitalistickom svete);

po tretie - centrum periférie (od kapitalistického centra závislá buržoázia v krajinách Latinskej Ameriky, v Afrike a v ďalších krajinách tretieho sveta);

po štvrté - periféria periférie (vykorisťované skupiny v krajinách tretieho sveta, ku ktorým sa radí poľnohospodárske a vidiecke obyvateľstvo či Indiáni v Latinskej Amerike a pod.). Okrem prvej kategórie však pozitívne efekty hospodárskeho rastu obchádzajú väčšinu sveta.

Idea ekonomického rastu prináša teda ďalší paradox – drvivá väčšina svetovej populácie na tomto raste nemôže participovať a vo svete naďalej pretrváva rozdelenie na bohatý Sever a chudobný Juh. Pripomeňme, že podľa správy OSN žije v podmienkach extrémnej chudoby vo svete vyše miliardy ľudí a viac ako osemstoštyridsať miliónov ľudí na následky hladovania umiera. A preto oveľa podstatnejšie je zamerať pozornosť na spravodlivé rozdelenie hojnosti západného sveta a to tak v rámci vyspelých štátov, ako aj z globálneho hľadiska. Ekonomický rast nemôže stáť v ceste hodnotám sociálnej spravodlivosti, životného prostredia, demokracie či svetovej rovnováhy.“(2)

Hlavným výsledkom tejto priestorovej polarizácie bola koncentrácia finančného kapitálu v štátoch „centra“ a vytváranie svetového dlhu, umožňujúceho získavať dodatočný zisk z vloženého kapitálu v rozvojových štátoch. Vývoz kapitálu k organizovaniu výroby v týchto štátoch s omnoho lacnejšou pracovnou silou, nielenže viedol k zvýšeniu miery zisku z tohto kapitálu, ale v konečnom dôsledku viedol ešte k väčšej koncentrácii kapitálu vo vyspelých štátoch.

Predstavy Adama Smitha o kapitalizme ako vzore najväčších dosiahnuteľných hodnôt, ktorý prostredníctvom slobodného trhu prináša jednotlivcom, organizáciám a štátom bohatstvo a rozkvet, sa akosi stále nenaplnňajú. Súčasný systém globálneho kapitalizmu, okrem iného, vedie k stieraniu rozdielov medzi legálnosťou a nelegálnosťou zdrojov kapitálu a k prehlbovaniu ekonomickej nerovnosti medzi štátmi. „Špinavé peniaze“ smrdia čím ďalej, tým menej. Bohatstvo mafie rastie nielen z obchodu s narkotikami a obchodu s ľuďmi, ale jeho zdrojom sú i rozličné „zákonné“ operácie, ako je vytváranie fiktívnych spoločností, neprehľadných akciových štruktúr, zneužívanie transférových cien, využívanie „daňových rajov“ a pod., ktorými sa dáva punc legálnosti podvodom, daňovým a colným únikom. Ročný obrat týchto operácií sa odhaduje na jeden bilión dolárov.

Vlády bohatých štátov, západné banky a najväčšie nadnárodné spoločnosti nielenže neodsudzujú podobnú prax, ale rovnako ju tajne využívajú. Nie je sa čomu čudovať, veď polovica ročného tajného obratu „špinavých peňazí“ smeruje z najchudobnejších štátov do bohatých.

V nedávnej polemike na internetových stránkach Britských listov sa objavili názory, že „častým trikom antikapitalistov je maľovanie hrôzy a utrpenia z časov, keď bol kapitalizmus ešte v plienkach a pomaly sa rozvíjala priemyselná revolúcia“. Že „Marx predpokladal rast počtu tých, ktorí v kapitalizme budú trpieť“, že „život ľudí práce sa presne v protiklade k Marxovej teórii nezhoršoval, ale zlepšoval“ a že ani „k polarizácii spoločnosti, tak ako ju opisoval Marx, nedošlo“.

Dnes je už hádam každému jasné, že kapitalistický systém naozaj cyklicky generuje krízy a v tomto zmysle sa už zrejme s Marxom zhodujú všetci – aj tí, ktorí by si to neradi pripustili. Aj súčasná globálna kríza vo svete odhaľuje kapitalizmus v jeho úplnej nahote. Občan má teda formálne zachované všetky svoje politické práva, ale ekonomicky ho absolútne ovláda až zotročuje kapitál. Vo firmách sa uplatňujú totalitné postupy, obmedzovanie práv a slobôd, nespravodlivosť, umlčovanie odborov a znižovanie ceny práce. „Preto si treba položiť otázku na akých zásadách, myšlienkach je založená globalizácia, ktorá priniesla obrovskú ekonomickú nerovnosť, vyvoláva politické nepokoje, čo stálo (alebo môže stáť) milióny životov. Ukázalo sa, že idey, ktoré poháňali generáciu globálneho kapitalizmu nie sú od Boha, nie sú zoslané z neba“, píše Michael Elliot v americkom týždenníku Time a uzatvára, že „je na čase odložiť rozpravky“.

„Kapitalizmus (alebo ako sa dnes vznešene nazýva systém voľného trhu) nezaobchádza s ničím v rukavičkách. Ani s politikmi. V systéme trhu majú trhovú hodnotu, ale len dovedy, dokiaľ realizujú požiadavky (keď sa niekomu nepáči slovo kapitál alebo buržoázia) dominantných trhovníkov, presnejšie kupcov, akých vyháňal Kristus z chrámu. Len sa prizrite aké divadielka predvádzajú „naši“ pravicoví politici, ako sa hrajú na záchrancov v oblasti vytvárania pracovných miest, ale nijaká investícia sa v trhovom hospodárstve neodohráva mimo hlavného, ak nie jediného cieľa, a tým je zisk. Do prasknutia a bezohľadne nadžgáný mešec peňazí. Ak si v dnešných podmienkach predstavíme Tomáša Baťu, ktorý sa

o svojich zamestnancov staral od vlastnej siete škôl, cez bývanie, kultúru a šport, až po kariérny rast, musíme ho v porovnaní s dnešnými predstaviteľmi triedy podnikavcov považovať za filantropa...“(3)

Príčiny a účinky kapitalistickej transformácie v Slovenskej republike

V novembri 1989 sa začala v našom štáte, vtedy ešte v Československej socialistickej republike (ďalej len ČSSR), kapitalistická transformácia. Pôvodné zámery tejto transformácie, ktorá vošla do dejín pod označením zamatová či nežná revolúcia, sa predsa len podarilo uskutočniť.

Podľa viacerých rešpektovaných prameňov známe udalosti v strednej a východnej Európe, ktorá v roku 1989 patrila do sféry vplyvu Zväzu sovietskych socialistických republík, mali niekoľko objektívnych i subjektívnych, medzinárodnopolitických a vnútropolitických príčin. Napríklad podľa názoru politológa Oskara Krejčího sú dva hlavné dôvody, prečo muselo dôjsť k rozpadu socializmu v ČSSR – **antropologický a geopolitický**.

Ten **antropologický** ukazuje, ako sa vtedajší zjednodušene vykladaný marxizmus mýlil v chápaní človeka. Pátos revolúcie 1948 bol spojený s predstavou, že nové spoločenské pomery vytvoria nového socialistického človeka. Že nové výrobné pomery, ktorých základom sa stalo spoločné vlastníctvo výrobných prostriedkov, odstránia egoizmus, urobia z každého pracujúceho človeka zodpovedného hospodára. Nehovoriac o tom, že oslobodená pracovná sila mala priniesť vyššiu produktivitu práce. Nič také sa nestalo.

Dnes vieme, že dedičnosť ovláda väčšiu časť osobnosti človeka a jej premeny sú oveľa pomalšie ako predpokladala už spomenutá koncepcia. Vieme, že oddanosť altruizmu je omnoho vzácnejšia, ako sa domnievali humanisti či osvietenci. A tak v novembri 1989 už celkom chýbalo nadšenie a sebavedomie z Februára 1948. Stratilo sa odhodlanie bojovať za zreteľne videné ideály budúcnosti i za cenu vlastného života, ktoré boli tak silné v dobe nacistickej okupácie. Zostala len únava a hlboká nedôvera vo vedenie strany a štátu.

Aké boli **geopolitické faktory**, ktoré predurčili nežnú revolúciu?

Predovšetkým vtedajšia ČSSR bola vo sfére vplyvu Sovietskeho zväzu. Pražská politická elita odvodzovala svoj mandát od súhlasu Moskvy. To bolo po 21. auguste 1968 zrejme i najväčším romantikom. A nielen politická elita, ale celá komunistická strana bola vychovávaná v tom, že Sovietsky zväz je náš vzor, že je to krajina kde zajtra znamená už včera. Vo chvíli keď Kremel' vyhlásil, že všetko čo sa doteraz urobilo je zlé, stratili elita i stránicke masy v ČSSR orientáciu.

Taktiež zahraničná politika Moskvy bola zmätená. V snahe udržať si priazeň bohatého Západu Michail Gorbačov opustil sféry vplyvu bez ohľadu na to, čo to urobí s vtedajšími spojencami. Nevidel iný spôsob, ako sa udržať pri moci vo chvíli, keď sa jeho koncept „reformiem“ (perestrojka) ukázal - mierne povedané - nezmyselný. K tomu treba ešte pripočítať ideovopolitický rozklad v Sovietskom zväze, ktorý dopadol na všetky štáty vtedajšej socialistickej sústavy.

Žiaľ, že naša verejnosť ani po dvadsiatichdvoch rokoch sa nedozvedela pravdu o 17. novembri 1989. A to preto, že neexistuje u nás historiografia, ale ani sociológia, politická psychológia či ekonomická veda, ktorá by sa seriózne zaoberala povahou minulého režimu a príčinami jeho pádu. Chýba odvaha a schopnosť preniesť sa cez ideologické stereotypy. (4) Aj Ústav pamäti národa v Slovenskej republike je inštitúcia, ktorá sa zameriava predovšetkým na štúdium archívov Štátnej bezpečnosti. Tvrdiť, že sa takto zistí povaha bývalého režimu, je jednoducho nezmysel. Toto „policajné dejepisectvo“ môže maximálne slúžiť ako nová pomocná historická veda, ako doplnok seriózneho výskumu. Štúdium zákonitostí sociálnych procesov sa nemôže nahradiť čítaním Jamesa Bonda. Špionómánia je spoločenská choroba. Bola ňou v polovici minulého storočia a je ňou aj na začiatku 21. storočia. Objektívne treba konštatovať, že tento Ústav slúži iba k upevňovaniu oficiálnej legendy. Aj keď medzi jeho pracovníkmi sa nájdu aj čestní ľudia, ich práca má veľmi málo spoločného s vedou. Nehľadajú ani tak pravdu, ale skôr dôvody k pomste.

V súvislosti s otázkou politickej kultúry si s odstupom 22 rokov treba pripomenúť niektoré zjavné skutočnosti, ktoré majú charakter metafory. Napríklad ubezpečenie porevolučného československého ministra zahraničných vecí Jiřího Dienstbiera, že zostaneme členmi Rady vzájomnej hospodárskej pomoci a Varšavskej zmluvy, ako aj vyhlásenie Václava Havla v televíznom prejave v decembri 1989:

„Komunisti vás budú strašiť nezamestnanosťou. Nie je to pravda, ničoho sa nebojte. Dvadsať rokov tvrdila oficiálna propaganda, že som nepriateľ socializmu, že chcem v našej krajine obnoviť kapitalizmus, že som v službách svetového imperializmu, od ktorého prijímam tučné výslužky, že chcem byť majiteľom rozličných podnikov a vykorisťovaných ľudí. Boli to všetko lži, ako sa neskôr presvedčíte“. Ďalej: „Všetci chceme republiku, ktorá sa bude starať o to, aby zmizli všetky ponižujúce rozdiely medzi rozličnými spoločenskými vrstvami, republiku, v ktorej sa nebudeme deliť na otrokov a pánov. Sľubujem vám, že funkciu prezidenta prevezmem na jedno volebné obdobie, ale potom by som sa chcel venovať práci dramatika“. Alebo: „Keď sa nám nepodarí udržať jednotnú Československú republiku budeme musieť všetci odstúpiť“.

Je to učebnicová ukážka politickej kultúry a štátnickej morálky, o ktorých si jednoducho nemôžeme robiť naivné ilúzie. Všetky vzletné predsavzatia a humanistické deklarácie treba vnímať na základe reálnych historických a sociálnych skúseností. Bolo by naozaj nezodpovedné nevedomovať si, že pod rúškom integračnej rétoriky, prednášanej s posvätnou dôstojnosťou, sa neraz pracuje na úplne protichodných zámeroch, o ktorých ušľachtilosti je zbytočné sa osobitne zmieňovať.

Pôvodná akumulácia kapitálu prebieha aj v súčasnosti

Dnes vieme, že prostredníctvom privatizácie a reštitúcií došlo v našom štáte k obnoveniu kapitalistickej spoločnosti s jej antagonistickou triednou polarizáciou, nerovnoprávnosťou a sociálnou nespravodlivosťou. Spolu s tým sa navrátili taktiež týmto pomerom zodpovedajúce zákony, normy, pravidlá života a správania. Vynoril sa bojovný individualizmus, násilie (nielen telesné, ale aj duchovné), bezprávie a nekultúrnosť, bezohľadnosť, nečesnosť, pokrytectvo, farizejstvo a pod. Rozmohla sa zločinnosť, prostitúcia, narkománia a alkoholizmus.

Základom privatizácie sa stala kupónová metóda označovaná ako podvod storočia. Občania totiž podľahli ilúzii, že ako spoluvlastníci kupónovou privatizáciou získaného majetku sa budú môcť podieľať na jeho správe a výnosoch. V kupónovej privatizácii sa predviedlo viac ako polovica majetku štátnych firiem, vyjadreného v akciách, do rúk držiteľov investičných kupónov. Dve tretiny z nej však vzápätí ovládli investičné fondy. Nimi riadené podniky sa neúmerne zadlžili a úvery, ktoré banky v tejto dobe poskytovali bez riadnych záruk,

nesplácali. Dôsledkom toho vznikla v polovici 90. rokov minulého storočia banková kríza. V mnohých fondoch sa nezabránilo rozsiahlej trestnej činnosti, celý rad fondov sa s majetkom vyparil. Tak vznikla časť neoburžoázie, tak štát a drobní akcionári prišli o majetok.

Druhou formou privatizácie bol predaj štátneho majetku súkromným záujemcom. Spočiatku išlo o menšie podniky, ktoré sa predávali slovenským záujemcom, neskôr o kľúčové podniky, ktoré sa predávali do zahraničia vopred vybraným záujemcom alebo vo verejnej súťaži. Ukazuje sa, že v celom rade podnikov došlo k predaju pod cenu a aj u relatívne úspešných predajov sa nepodarilo objasniť nejasnosti a odvrátiť podozrenie z uprednostňovania vybratých záujemcov či priamo z korupcie.

Načo bola kapitalistická transformácia po novembri 1989 najvýstižnejšie vysvetlil bývalý spolumajiteľ Slovnaftu Slavomír H. pred tromi rokmi v článku denníka Sme **Miliardári boli na november pripravení**. Na otázku ako by vyzeral jeho osud, keby nepadol socializmus, odpovedal: „Bol by som zrejme už dosť opotrebovaný a v penzii si užíval voľné chvíle v starom paneláku“. V čase „nežnej revolúcie“ mal 41 rokov a bol vedúcim prevádzky v Slovnafte. V roku 2007 mal niekdajší podnikateľ v oblasti petrochémie majetok v hodnote 2.5 miliardy Sk. V spomínanom článku sa konštatuje, že najmajetnejší podnikatelia v minulosti pôsobili na pozíciách, ktoré boli prestížne už za bývalého režimu – najmä v podnikoch zahraničného obchodu a v bankovníctve. Ďalší súčasní miliardári mali tiež príznačné východiskové profesionálne skúsenosti.

Uvedme zopár reprezentatívnych prípadov. Andrej B. mal v čase prevratu 35 rokov a bol zástupcom podniku zahraničného obchodu Petrimex v Maroku. Pred tromi rokmi mal majetok v hodnote minimálne 60 miliárd Sk. Jozef T. mal v čase nežnej revolúcie 39 rokov a pracoval v Štátnej banke Československej. V roku 2007 hodnota jeho majetku predstavovala 30 miliárd Sk. Jaroslav H. mal v čase „revolúcie“ 19 rokov a študoval na Moskovskom štátnom inštitúte medzinárodných vzťahov. Pred tromi rokmi mal majetok prinajmenšom v hodnote 21 miliárd Sk.

A tak by sme mohli pokračovať, pričom osobitnú kategóriu zbohatlíkov predstavujú niektorí politici, ktorí zväčša svoj majetok rozptyľujú medzi najbližších príbuzných a rozličnými metódami

znejasňujú jeho skutočnú hodnotu, aby si udržali prijateľnosť pre svojich voličov.

Podľa medializovaných informácií, ako aj podľa zdravého rozumu, ani jeden z miliardárov nenadobudol svoj majetok v rámci pravidiel trhovej ekonomiky, teda prevratnou inováciou v oblasti technológií, priemyslu či služieb verejnosti. Naopak, spoločným menovateľom rozprávkového porevolučného zbohatnutia niekoľkých jednotlivcov sú zákulisné politické ťahy, zmocnenie sa existujúceho štátneho majetku a metódy na hranici či za hranicou zákonnosti a dobrých mravov, vrátane otvoreného mafiánstva. Samozrejme – spôsoby hromadenia majetku na Slovensku po novembri 1989 nie sú ničím výnimočným – ani v dejinách ľudstva, ani v iných štátoch sveta.(5)

Už Balzac kedysi vyhlásil, že na začiatku každého veľkého bohatstva je krádež. Hovorí sa tomu prvotná či pôvodná akumulácia kapitálu. Aj dnes väčšina ľudí jeho pôvod pozná, ale medzitým sa stal súkromným majetkom, kapitálom, ktorého vlastníctvo je sväté a nedotknuteľné. V tejto súvislosti sa pred nami nástojčivo vynára otázka: Čo keby sa ďalšou dôležitou požiadavkou ľudských práv a slobôd stal univerzálny princíp, podľa ktorého nepoctivo získaný majetok sa nikdy nemôže stať súkromným vlastníctvom?

Bohužiaľ, že mnohým ľuďom a najmä predstaviteľom štátnych i samosprávnych orgánov ani nenapadne pátrať, čo to bolo za bohatstvo, ktoré sa tu vyše 20 rokov rozpúšťalo pomedzi prsty. Kde sa vzali tie bilióny korún v starej mene, ktoré odtiekli neznámo kam? Prečo sa to stalo, prečo po 22 rokoch zostal otrhaný chudobný štát, ktorý bude mať problém vyplatiť dôchodky tým, ktorí si na ne počas svojho života zarobili?

Náš štát nezačínal od nuly

Či to niekomu padne dobre alebo nie, náš štát v roku 1989 ekonomicky nezačínal od nuly. Kto sa dozvedieť chce, dozvie sa, hoci aj zo suchých všeobecne dostupných čísel.

Ponúkame čitateľovi citát z analýzy ekonóma Františka Nevařila, ktorý uverejnili Britské listy:

„Pokiaľ ide o najsúkromnejšie výsledky hospodárenia režimu v rokoch 1948 až 1989: Pri nástupe socializmu malo Československo súhrnný majetok vo výške zodpovedajúcej 400 miliardám Kčs.

Samozrejme, bez hodnoty pozemkov, kultúrneho a historického dedičstva (pamiatok a ich mobiliára) a armádnej výzbroje. Do konca roku 1989 tento majetok, čiže národné vlastníctvo vzrástlo na zhruba 3 bilióny Kčs, teda viac než 7,5 krát (z toho v ČR 5,8 krát a v SR 11,4 krát) a to pri 5 násobnom zvýšení úrovne osobnej spotreby obyvateľstva. K tomu by bolo treba ešte pripočítať ďalších 200 miliárd Kčs modernej armádnej výzbroje (mali sme napríklad viac než 400 bojových lietadiel). Reálne existujúce a využívané stavby, budovy, stroje a zariadenia, nijaké fiktívne burzové bubliny.

Tento národný majetok bol 100 percentne v domácom vlastníctve, takže celý jeho rast bol dosiahnutý výhradne a bez zvyšku z výsledkov vnútornej práce občanov. Koncom roku 1989 nielenže neexistoval žiadny verejno-právny dlh, ale naopak, ponovembrový režim prevzal finančné aktíva vo výške 85 miliárd Kčs. K tomu navyše 107 ton menového zlata. Pokiaľ išlo o tzv. hrubý zahraničný dlh, ten nepresiahol výšku 500 USD na obyvateľa, pričom ale i tak bola celková devízová pozícia štátu aktívna 23 miliárd Kčs. Koncom roku 1989 československá ekonomika mala len za 700 miliónov Kčs úverov nesplácaných v lehote (dubiózných, dnes by sa to povedalo „kvalifikovaných“ úverov), čo reprezentovalo asi 0,13 % z ich celkového objemu. Národné hospodárstvo v roku 1989 vykázalo 150 miliárd Kčs zisku, teda nevídanú rentabilitu v priemernej výške 9,6% (ČR 10,7 %, SR 7,1%) z hodnoty základného kapitálu. V rámci toho banky a poisťovne dosiahli 24,3 miliárd Kčs zisku“. (6)

Sú to nespochybniteľné fakty o bývalom režime, ktoré hádam nepotrebujú ďalší komentár.

Možno socializmus mnohým občanom nášho štátu nevyhovoval (podľa prieskumov v rokoch 1989 a 1990 zmenu politického systému v našom štáte si želalo iba 12 percent obyvateľov), v každom prípade ale bol spravodlivejší, kultúrnejší, humánnejší a bezpečnejší ako kapitalizmus. V istom zmysle slova to potvrdzuje aj citát pápeža Jána Pavla II. z encykliky *Centesimus annus*: „Napriek veľkým zmenám, ktoré sa udiali vo vyspelých spoločnostiach, neľudskosť kapitalizmu a z neho vyplývajúce panstvo vecí nad ľuďmi vôbec neboli prekonané. Videli sme, aké neprijateľné je tvrdenie, že po porážke tzv. reálneho socializmu ostáva kapitalizmus ako jediný model hospodárskej organizácie sveta“ .

Veľmi sa mýlia najmä tí, čo nám kapitalizmus predstavujú ako slobodný a demokratický systém. A tragikomicky pôsobia tí, čo

tomuto naozaj veria. Je to rovnaký iluzionizmus, ako rozprávať o demokracii v starom Ríme či vyhlasovať, že bábky zavesené na neviditeľných nitkách sú živé. Demokracia v podmienkach kapitalizmu je iba bábkové divadlo na demokraciu, kde nitky nahrádzajú peniaze a moc finančnej oligarchie. „Aj okrídlené slovo Winstona Churchilla o demokracii, že nič lepšie sme nevymysleli, dá sa jednoducho demaskovať otázkou: Pre koho? Ved' účinky britského vývozu osvietenej demokracie žne svet až teraz. A teraz za ne bude musieť komplexne aj platiť. Tak ako za vývoz tzv. americkej demokracie. Kultúrne vedomie nemožno ani v tomto smere zastaviť. Ani hradbami objednaných filozofických systémov, ktoré si štáty, ktoré ich dokážu zaplatiť generujú z chudoby, ktorú pred tvárou celého sveta spôsobili a teraz hádžu na plecía bývalých otrokov a inak devalvovaných ľudských bytostí. Každý účet sa raz objaví na stole sveta a donekonečna sa nebude uhrádzať odrobinkami, ktoré na ňom zostali po nemiestnych hostinách“. (7) Tak ako vždy v histórii: keď páni pijú, chudobu z toho bolí hlava. Aj účet novembra 1989 uhradili daňoví poplatníci, ktorí prišli o sociálne istoty, stretli sa s dávnejšie zabudnutou nezamestnanosťou a s otvorenou agresivitou militaristického kapitalizmu.

Predstava budúcej spoločensko-ekonomickej formácie

Súčasná situácia vo svete je mimoriadne zložitá a kritická. Ved' ľudstvo obchádza obava z neistoty. Živí ju strach z neznámeho – z rozmerov mohutného cunami krízy svetového kapitalistického hospodárstva, z kapitalizmu, ktorý tradičnými metódami nevie zabezpečiť trvalo udržateľný rozvoj civilizácie, ekológie a globálnej rovnováhy spojenej s rozvojom a rozširovaním priestoru demokracie. Terajší stav je neznesiteľný, dokonca americkí hospodárski analytici, ktorých naozaj nemožno podozrievať z nijakých socialistických tendencií, kriticky hovoria o štátnom monopolistickom kapitalizme. A jeho motto: Zisky sa privatizujú a straty sa socializujú, čo preložené do dnešného jazyka znamená, že súčasná svetová hospodárska kríza je predovšetkým krízou hodnôt. Ak je táto kríza naozaj krízou hodnôt a ak by bol vskutku záujem o jej komplexné a úspešné riešenie, toto riešenie by malo vyplynúť z veľkej medzinárodnej diskusie o nevyhnutnosti systémovej zmeny. Celosvetový spor o to, ako bude vyzerat' nový typ historického systému sa už začal.

Podľa názoru amerického politológa Immanuela Wallersteina o chaotickom období systémového prechodu môžeme premýšľať tým spôsobom, že v ňom má úplnú nadvládu „slobodná vôľa“, neobmedzovaná (ako je to normálne) zvieracou kazajkou zvyku a kultúrnych ohraničení. Tak Francúzska revolúcia ako aj Ruská revolúcia boli neuveriteľným úsilím o premenu sveta, mobilizovali a vtiahli do svojich dejov na dlhý čas množstvo ľudí vo viacerých častiach sveta a pritom obe revolúcie toho zmenili oveľa menej, ako sa od nich očakávalo. S istou dávkou určitosti možno o nich povedať, že zanechali nezmazateľnú stopu na všetkom, čo sa od ich času stalo.

Kritika obdobia prechodu je odlišná. Je to fáza využívania predností, výhod a pozícií v okamihu, keď je politicky možné čokoľvek a keď je pre väčšinu konajúcich mimoriadne problematické sformovať stratégie stredného dosahu. Ideologická a analytická zmätenosť už nie je náhodnou premenou, stáva sa štrukturálnou realitou. Bežná každodenná ekonomika zažíva divokejšie výkyvy, ako sme zvyknutí a pre ktoré máme ľahké vysvetlenia. A čo je najdôležitejšie, sociálne väzby sa zdajú byť menej spoľahlivé a inštitúcie, ktoré by mali garantovať bezprostrednú bezpečnosť zlyhávajú. Mohutne sa šíri antisociálne konanie.

Ako budú pravdepodobne v danej situácii reagovať rozličné politické sily? Najľahšie sa dá predpovedať reakcia **hornej vrstvy** svetového systému. Tá samozrejme predstavuje zložitú zmes a nemá jednoliatu organizovanú mašinériu. Možno ju však zrejme rozdeliť na dve skupiny. Väčšina bude podliehať všeobecnému zmäteniu a bude sa usilovať k tradičným krátkodobým opatreniam, možno s vyššou dávkou represie, ak dospeje k názoru, že politika ústupkov už nedokáže priniesť krátkodobé upokojenie.

Vo vnútri hornej vrstvy však existuje menšina, ktorá je dostatočne chápaná a inteligentná na to, aby si uvedomila fakt, že sa súčasný kapitalistický systém rúca, a ktorá si chce zabezpečiť, aby novovznikajúci systém, nech bude akýkoľvek, zachoval jej privilegované postavenie. Pre uvedenú skupinu je jedinou možnosťou stratégia – **zmeniť všetko tak, aby sa nič nezmenilo**. Členovia skupiny budú konať s veľkou rozhodnosťou a majú k dispozícii značné zdroje. Budú si môcť podľa svojich potrieb prijímať inteligentných a schopných ľudí, čo robia už teraz. Nech budú návrhy minoritnej skupiny hornej vrstvy akékoľvek,

domnievame sa, že budú vyzerat' atraktívne a že pôjde o podvod. Najklamlivejšie na nich môže byť to, že budú odeté do šiat radikálnej, progresívnej zmeny. Bude potrebné vynakladať neustále analytické a kritické úsilie, aby sa objasňovali reálne dôsledky prezentovaných riešení a zvažovali sa ich pozitívne i negatívne prvky.(8)

Na druhej strane virtuálneho bojiska sú všetci, ktorí chcú zmeniť svet tak, aby v ňom bolo viac demokracie a rovnosti. Obe kritériá treba chápať ako minimálne, ale v skutočnosti ako rozhodujúce pre stratégiu svetovej ľavice. Ak by sa rozličné oddelené skupiny ľavicových síl, zdieľajúce tento cieľ, dokázali zhodnúť a konať spoločne, existovala by značná pravdepodobnosť, že sa podarí dosiahnuť významné zmeny v zmysle ich nádejí. Veľkú možnosť im poskytuje napríklad Sociálne fórum. Vzniklo v roku 2001 v brazílskom Porto Allegre v kontexte latinsko-americkej ľavicovej politiky ako **Svetové sociálne fórum**. Slúži ako priestor na diskusiu – jednotlivcom a hnutiam, ktoré chcú kritizovať neoliberálny ekonomicko-politický systém a byť proti akejkoľvek forme nadvlády kapitálu.

Sociálne fórum vytvára nielen priestor na diskusie o alternatívnej ľavicovej politike, ale aj na kryštalizáciu politických prúdov, ktoré by mohli vyrásť zo Sociálneho fóra a snažili sa presadiť určitý program do reálnej politiky. Je platformou na kryštalizáciu politických a sociálnych hnutí, formuláciu alternatívnych koncepcií a teórií politického, ekonomického a sociálneho usporiadania.

V súvislosti s predstavou budúcej spoločensko-ekonomickej formácie je strategický cieľ svetovej ľavice (hoci vzdialený a zatiaľ i ako utopický) spoločnosť bez násilia, majetkového, rasového, či triedneho egoizmu, vojen, pogromov, genocídy, odcudzenej politickej moci. Spoločnosť, v ktorej sa budú realizovať zásady slobody pre všetkých, demokratického spolurozhodovania neobmedzeného iba na voľby. Či túto spoločnosť niekto označí za taký či onaký -izmus, je vcelku jedno. Ale bez viery v lepší, krajší a sociálne spravodlivý svet niet skutočnej morálky, všetko tuhne v ľade ľahostajnosti, privátneho šťastia na úkor nešťastia iných. Súčasný humanistický ideál už hlása nielen slobodu, rovnosť a bratstvo medzi národmi, ale aj vytvorenie celosvetových etických pravidiel spolunažívania v mene prežitia pozemskej civilizácie.

Literatúra:

1. Dvořák, F.: Kdo vládne světu. Vyd. Eko-konzult, Bratislava 2004.
2. Blaha, L.: Paradoxy ekonomického rastu. Slovo, číslo 6, 14. február 2006.
3. Tužinský, J.: Straty a nálezy. In: Slovanská vzájomnosť, ročník 10, číslo 1, marec 2010.
4. Krejčí, O.: Rozhovor s Monikou Hoření. In: Viděno deseti. Vyd. Bondy, Polart a Futura, Praha 2009.
5. Janík, P.: Načo bola revolúcia. Extra plus, november 2009.
6. Rothmayerová, G.: Niečo sa stalo, keď nám je tak smutno. In: Literárny týždenník, september 2009.
7. Tužinský, J.: Teória hojdacieho koníka. In: Kultúra v kríze, kríza v kultúre. Vyd. CCW, Bratislava 2009.
8. Wallerstein, I.: Ľavicová politika pre 21. storočie? (III). In: New Political Science, zv. 22, č. 2; 1.6.2006.

Nezávislí od Slovenska

Pavol Dinka

Účinným nástrojom šírenia neoliberalnej ideológie v podmienkach Slovenska sú rozličné združenia, nadácie, think tanky, ktoré vznikli v 90. rokoch a odvtedy sa tvária ako slobodné a nezávislé. Nezávislé od Slovenska, od života slovenských občanov a závislé od peňazí, od neoliberalizmu v celom svete, najmä však od dolárov plynúcich z USA a z ďalších krajín.

S touto „nezávislosťou“ je späté fungovanie takých inštitúcií, akými sú Inštitút pre verejné otázky (IVO), Centrum pre ekonomické a sociálne analýzy (M.E.S.A. 10), Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika, Nadácia otvorenej spoločnosti, Nadácia F. A. Hayeka, Stredoeurópsky inštitút pre ekonomické a sociálne reformy (INEKO), Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť (SGI), Nadácia Pontis, Občianske oko atď., atď.

Tieto organizácie sa začali formovať v období, keď sa rozpútal boj o zahraničnopolitické smerovanie Slovenskej republiky. Nečudo, že v tom čase čoraz väčšmi stúpala záujem zahraničných darcov o profiláciu mimovládnych organizácií na Slovensku. Najväčšie finančné zdroje k nám prúdili a prúdia zo štátneho rozpočtu Spojených štátov amerických prostredníctvom rozličných agentúr a nadácií. Daňoví poplatníci USA sú určite „radi“, že môžu prispieť na činnosť „významných a demokratických“ inštitúcií v SR. V tejto „radosti“ nie sú osamotení – k štedrým donorom patria aj americký miliardár Sörös, Svetová banka, mnohé anglické a nemecké inštitúcie. A v ére „správnej“ vlády to boli aj domáce finančné figle – napríklad IVO dostal od štátu niekoľko dotácií, roku 2002 získal „Inštitút“ od Úradu vlády SR v rokovacom konaní bez zverejnenia zákazku za 2,5 milióna korún na vypracovanie „Vízie vývoja Slovenskej republiky do roku 2020“. Jej editormi boli Fedor Gál, Grigorij Mesežnikov a Miroslav Kollár, autorský kolektív tvorili členovia a spolupracovníci tzv. tretieho sektora. Nevie, ako a komu táto „prognostická“ práca poslúžila, ale verejnosť by si zaslúžila poznať pravdu.

Isté je, že mimovládky získali autoritu nie vďaka svojim výsledkom, ale predovšetkým zásluhou neadekvátneho vplyvu v médiách. A ten je výsledkom zväčša cieleným, ale zväčša aj výsledkom ohľupovania a nevedomosti novinárov.

Napokon, najvýstižnejšie o tom svedčí počet citácií členov tzv. tretieho sektora vo vybraných médiách za rok 2006 a 2007 (pramene: spw.blog.sme.sk a aktuálne.centrum.sk).

Inštitút pre verejné otázky (IVO) sa môže honosiť roku 2006 až 278 citáciami, najviac z nich mal Grigorij Mesežnikov (prezident inštitútu) 140, na ďalšom mieste skončil Martin Bútora (čestný prezident) 73 citácií. Roku 2007 mal prvý spomenutý dokonca 192 citácií a druhý trochu zvoľnil tempo, keď mal iba 46 citácií. Začiatkom roka 2008 inštitút vynikajúco charakterizoval sám seba publikáciou „Súhrnná správa o stave spoločnosti za rok 2007“. Okrem iného sa v nej tvrdí, že zatiaľ sú na Slovensku iba tendencie k mytologizácii dejín, z ktorej namiesto vlastenectva vytrfča nacionalizmus, zatiaľ sú tu pokusy obmedziť slobodu združovania a pôsobenia „mimovládok“, iba neurčité zásahy do slobody vlastníctva a podnikania, iba sklony nasadiť náhubok slobodným médiám. Reformy sa nezrušili, objavili sa len nekvalifikované zásahy

do kľúčových reforiem a výroky považujúce občanov maďarskej národnosti za akýchsi druhoradých občanov.

Členovia nadácie F. A. Hayeka sa môžu zase popýšiť tým, že roku 2006 mali 195 citácií. Rekordérom bol Martin Chren (riaditeľ) s pozoruhodnou cifrou 135. Roku 2007 tak silno nezabodovali. Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku (SFPA) sa „vyšplhala“ roku 2006 až na hranicu 154 citácií. Najväčší podiel mal na tom analytik Ivo Samson so 105 citáciami, roku 2007 zaznamenal 75 citácií. Transparency International Slovensko si pripísalo roku 2006 na svoje konto celkovo 124 citácií. Najviac sa činila prezidentka Emília Sičáková-Beblavá so 72 citáciami, roku 2007 sa ešte viac pochlapila a zaznamenala 86 citácií. Aliancia Fair-play nezaostala za svojimi spolupútnickými organizáciami a roku 2006 si pripísala k dobru 117 citácií. Zuzana Wienk (výkonná riaditeľka) zaúradovala s 92 citáciami, roku 2007 troška poľavila a na svoje konto si zapísala 73 citácií. Centrum pre ekonomické a sociálne analýzy (M.E.S.A. 10) citovali roku 2006 v médiách 85-krát. Jeho prezident Viktor Nižňanský to „dotiahol“ v citáciách tohto centra najvyššie – 51, roku 2007 si ho médiá všimli iba 22-krát. Inštitút ekonomických a sociálnych analýz (INESS) sa roku 2006 prezentoval v médiách 84 citáciami. Inštitút pre ekonomické a sociálne reformy (INEKO) zaznamenal roku 2006 celkovo 69 citácií. V tomto prípade však analytik Peter Goliáš so 43 citáciami predbehol svojho šéfa Eugena Jurzycu (23). Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika dosiahol roku 2006 spolu 68 citácií. Jeho prezident Peter Zajac bol najusilovnejší – citovali ho 21-krát, roku 2007 26-krát. „Mimovládky“ Health Policy Institute, Euractiv.sk a Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť mali roku 2006 dovedna 123 citácií. Roku 2007 sa to pohybovalo na podobnej úrovni.

Ak sa zahráme na matematikov, zistíme, že všetky tieto organizácie roku 2006 zaznamenali 1 297 citácií vo významných médiách. Pritom zástupcovia Slovenskej akadémie vied boli citovaní iba 204-krát – a to menovite Pavel Karasz 97-krát, Zuzana Kusá 69-krát, Viliam Páleník 28-krát a Peter Staněk 10-krát. Za rok 2007 celkové údaje nie sú, vieme však, že Zuzana Kusá mala 36 citácií, Juraj Marušiak 22. Pracovníkov univerzít citovali médiá 102-krát. Pri tomto porovnaní sa ukazuje, že „mimovládky“ stále hrajú veľmi silnú presilovku.

Za mužstvo tretieho sektora úspešne a horlivo kopali a kopú v médiách predovšetkým títo jednotlivci: Oliver Brunovský (Nadácia otvorenej spoločnosti), Eva Čobejová (Domino fórum, týždenník . týždeň), Ondrej Dostál (Konzervatívny inštitút, .týždeň), Ľubomír Feldek (Nadácia Milana Šimečku), Fedor Gál (Konzervatívny inštitút a mnohé ďalšie), Lászlo Gyurovský (exminister, Konzervatívny inštitút), Eugen Gindl (Nadácia otvorenej spoločnosti), Lajoš Grendel (Nadácia otvorenej spoločnosti), Michal Havran (Domino fórum), Štefan Hríb (Konzervatívny inštitút, Domino fórum, .týždeň), Ján Hrubala (Nadácia otvorenej spoločnosti), Peter Hunčík (IVO), Eugen Jurzyca (INEKO), Miroslav Kollár (Nadácia otvorenej spoločnosti), Juraj Kušnierik (.týždeň), Martin Lengyel (Domino fórum, .týždeň), Daniel Lipšic (exminister, Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť), Grigorij Mesežnikov (IVO, Nadácia otvorenej spoločnosti), Jozef Majchrák (IVO), Ivan Mikloš (exminister, M.E.S.A. 10), Zuzana Mistríková (Nadácia Milana Šimečku, .týždeň), Martin Mojžiš (.týždeň), Milan Nič (Nadácia Pontis, Nadácia otvorenej spoločnosti), Viktor Nižňanský (M.E.S.A. 10), Ivo Samson (Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku), Peter Schutz (Domino fórum, SME), Emília Sičáková-Beblavá (Transparency International Slovensko), Zuzana Szatmáry (Delet), Ján Štrasser (Domino fórum), Peter Tatár (Konzervatívny inštitút), Marek Vagovič (.týždeň), Magda Vášáryová (Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku), Michal Vašečka (IVO), Peter Zajac (Konzervatívny inštitút), Eduard Žitňanský (IVO), Róbert Žitňanský (.týždeň).

Zostava aj na dve futbalové mužstvá s dostatočným počtom náhradníkov. A keby sme tam zaradili všetkých, čo sa v „mimovládkach“ angažujú, tak by to bolo na niekoľko desiatok futbalových tímov.

In: Literárny týždenník, apríl 2012

VYHLÁSENIE SLOVÁKOV ŽIJÚCICH NA JUŽNOM SLOVENSKU

My, Slováci žijúci na národnostne zmiešanom území na južnom a juhovýchodnom území našej vlasti

vedomujúc si našu zodpovednosť voči všetkým Slovákom, našej budúcej generácii a budúcnosti našej krajiny, našu povinnosť brániť národnostne zmiešané južné územie Slovenska, na ktorom žije výrazná väčšina Slovákov,

nezabúdajúc na životný potenciál nášho ohrozeného územia v poľnohospodárskej, energetickej, vodohospodárskej a potravinovej oblasti,

majúc na pamäti, že postavenie Slovákov ako štátotvorného národa štát zaručuje Ustavou SR a ostatnými slovenskými zákonnými normami a rámcovým dohovorom EÚ, v ktorých o. i. v zmysle cyrilo-metodského duchovného dedičstva a historického odkazu Veľkej Moravy pamätá na politické a kultúrne dedičstvo svojich predkov a na stáročné skúsenosti zo zápasov o národné bytie a vlastnú štátnosť, usiluje sa o uplatňovanie záruk slobodného života a rozvoja duchovnej kultúry, naplňa a rozvíja národné, kultúrne a osobné potreby, dáva právo zúčastňovať sa na správe verejných vecí, zaručuje právo na poskytovanie informácií v štátnom jazyku, zakazuje akýkoľvek spôsob nátlaku smerujúci k odnárodňovaniu, pri uplatňovaní práv a slobôd vyplývajúcich z princípov zakotvených v rámcovom dohovore musí každá osoba patriaca k národnostnej menšine rešpektovať zákony štátu a práva ostatných osôb, predovšetkým osôb patriacich k väčšine, zaväzuje sa, že výkon práv občanov patriacich k národnostným menšinám nesmie viesť k diskriminácii jej ostatného obyvateľstva,

majúc na pamäti Maticu slovenskú ako národno-obrannú inštitúciu Slovákov, ktorej poslaním v 21. storočí je systematicky rozvíjať duchovný, národný, kultúrny a spoločenský život všetkých príslušníkov slovenského národa a venovať prioritnú pozornosť postaveniu Slovákov na národnostne zmiešaných územiach Slovenskej republiky, na potrebu systematickej a všestrannej podpory Slovákov na jazykovo zmiešaných územiach,

majúc na pamäti cieľ Konferencie biskupov na Slovensku, že štát a Cirkev majú mať spoločný cieľ: dobro človeka, morálnu a duchovnú obrodu národa, rodiny, charitatívnu činnosť, výchovu a vzdelávanie ako aj vnášanie kresťanských princípov dialógu, tolerance i solidarity do všetkých oblastí spoločenského a verejného života, a pretože si ctíme zákony a suverénnu Slovenskú republiku

obviňujeme všetky vlády a politické strany na Slovensku od roku 1989,

ktoré prijímali také vnútroštátne a medzinárodne legislatívne úpravy, ktoré nás poškodzovali a za ktoré dodnes nesieme trvalé následky - za stratu energetickej bezpečnosti, potravinovej sebestačnosti likvidáciou poľnohospodárstva, za spájanie sa s maďarskými politickými stranami a ustupovanie ich požiadavkám v neprospech národnoštátnych záujmov našej vlasti, (ktoré nás postavili do pozície menejcennej kultúry, znevýhodňujú nás ako jednotlivcov, aj ako národ), za dlhodobo vytvárané podmienky pre likvidáciu nášho materinského a štátneho jazyka, za odobratie kompetencií a podpory národných aktivít Slovákov v územných samosprávach a vo všetkých oblastiach spoločenského a verejného života, za šírenie mýtov, demagógie a nepravdivých správ o postavení Slovákov na južnom Slovensku **obviňujeme politické strany Most - Híd a SMK**

z premyslenej stratégie smerujúcej k autonomizácii južného a juhovýchodného Slovenska, z pokryteckej politiky, ktorou šíria po Slovensku klamstvá o nadradenom postavení Slovákov na južnom Slovensku a o narušenom status quo príslušníkov maďarskej národnostnej menšiny, z presadzovania politiky, ktorá diskriminuje Slovákov, **obviňujeme mestské a obecné samosprávy**

zo zámerného a systematického vylučovania Slovákov z podieľania sa na riadení samospráv v mestách a obciach, v ktorých tvoria Slováci menšinu, z minimálneho a oproti podpore príslušníkov maďarskej národnostnej menšiny nerovnocenného podporovania národných aktivít Slovákov a zo zámerného ignorovania materinského jazyka Slovákov a štátneho jazyka Slovenskej republiky, zo zastierania skutočných faktov o postavení Slovákov na zmiešanom území, zo šírenia informácií proti národným záujmom Slovenska, z nerešpektovania slovenskej kultúry, slovenských a slovanských dejín, šírenia demagógií a mýtov o južnom Slovensku podľa maďarskej „historiografie“ a protinárodných symbolov na južnom Slovensku.

Na základe uvedeného žiadame

1. využitie energetickeho potenciálu na južnom Slovensku v prospech našej krajiny,

2. vo vodohospodárskej oblasti žiadame, aby si štát začal plniť svoje povinnosti voči ochrane územia, životov a zdravia obyvateľstva, žiadame vrátenie vodných zdrojov do kompetencie štátu a ich odobratie samosprávam na južnom Slovensku, ktoré ovládajú príslušníci maďarskej menšiny, žiadame zastavenie aktivít maďarských politických strán na Slovensku a maďarskej zahraničnej politiky smerujúce k zmocneniu sa vodných zdrojov na Žitnom ostrove,

3. vytvorenie takých podmienok na južnom Slovensku, ktoré zabezpečia Slovákom v každej obci aspoň rovnocenné postavenie s príslušníkmi maďarskej menšiny,

4. dominantné postavenie a používanie slovenského jazyka ako jediného štátneho jazyka v úradnom a verejnom styku a vo všetkých ostaných prejavoch spoločenského života na celom území Slovenskej republiky,

5. zriadenie nezávislého poradného orgánu pri vláde, ktorý sa bude zaoberať otázkami Slovákov na južnom Slovensku,

6. novelizáciu zákonov, ktoré diskriminujú Slovákov, najmä týchto zákonov:

- zákon o štátnom jazyku,
- zákon o voľbách do samospráv obcí,
- zákon o obecnom zriadení,
- zákon o používaní jazykov národnostných menšín,

7. odstránenie protizákonného stavu, ktorý diskriminuje slovenské obyvateľstvo a nastal porušením najmä týchto zákonov a dohovoru:

- Ústava SR
- Rámcový dohovor Rady Európy na ochranu národnostných menšín
- zákon o štátnom jazyku
- zákon o používaní jazykov národnostných menšín,

8. zabezpečiť povinnosť navrhovateľov legislatívnych zmien týkajúcich sa národnostne zmiešaného územia a maďarskej

národnostnej menšiny konzultovanie týchto úpravy so zástupcami Slovákov žijúcich na zmiešanom území,

9. uplatniť aktivitu Konferencie biskupov Slovenska v zabezpečení slovenských duchovných otcov a bohoslužieb pre všetkých Slovákov na národnostne zmiešanom území.

Stála konferencia slovenskej inteligencie
Slovakia Plus

KULTÚRA V TOKU ČASU

Maxim Bahdanovič ako pevec slovanstva a „neopakovateľnej krásy“ Bieloruska

Ivan A. Čarota

Nedávno sme oslavovali 120. výročie narodenia a čoskoro príde aj 95. výročie úmrtia bieloruského spisovateľa, s ktorým sa jednoducho nikto nedá porovnať.

Nie náhodou sa stal zaužívaným (zdá sa, stále prítomný a o to ešte viac zdôraznený M. Strel'covom) výraz „Bahdanovičova záhada“. Sémantické pole tohto výrazu je veľmi široké. Na jednej strane obsahuje hrdosť na to, že náš krajan mal v sebe také veľké a mnohokrát potvrdené prepojenie tvorivého talentu a intelektu. Na druhej strane, súčasne je v tomto výraze prítomná trpkosť a pohoršenie sa nad tým, že takejto výnimočnej osobnosti bol daný taký krátky pozemský život, pričom život siroty, odtrhnutej od rodnej hrudy a rodnej reči. Toto odtrhnutie musel zvládať s veľkými obetami, v stálych zhlukoch náhod, ktoré boli akoby stvorené za trest. My, ktorí rozpačito stojíme pred večnosťou a nie sme schopní vnímať najvyšší zmysel Božej Prozreteľnosti, len ťažko môžeme prísť na zákonitosti tohto osudu. Ale pocit záhady vždy nabáda hľadať jej rozlúštenie.

Vo významovej šírke tohto výrazu je tiež prítomný záblesk podvedomého, niekedy aj zreteľne sformulovaného uvedomenia si skutočnosti, že ak sa naozaj zahlbíme do prehodnotenia života a diela Maxima Stracima (tu sa M. Bahdanovič porovnáva s jedným z jeho najvýznamnejších básnických hrdinov, protagonistom rovnomennej poémy Stracim labuť, napísanej na základe biblického príbehu – symbolom hrdosti, neskroteného ducha a odhodlanosti - pozn. prekl.), odhalíme možnosť pochopiť nielen jeho, ale aj seba samých, aj iných, aj rýchlo plynúci čas, aj premenlivý svet... Ináč by to ani nemalo byť, lebo siahnuť po dedičstve skutočne významnom, skutočne duchovnom znamená pripojiť sa k prejavom Najvyššieho, ktorého význam sa neobmedzuje ideologickými požiadavkami ani

aktualizovanými funkciami. Treba len, aby sme ho my sami neobmedzovali, nepoužívali v našich každodenných záujmoch, aby sme dopredu nevymýšľali „rozlúštenia“, ktoré sú pre nás výhodné, a nepripisovali klasikovi to, čo mu nebolo vlastné. Aby sme s veľkým rešpektom vnímali všetko, čo je v ňom osobité.

„Bahdanovičoveda“ ešte stále nie je v uspokojivom stave. Netreba však v žiadnom prípade brať toto tvrdenie ako výčitku predchodcom. A to aspoň preto, lebo svedomito plnili svoje úlohy a prispôbovali ich požiadavkám svojej doby. Okrem toho, v literárnej vede je úplne normálna a navyše aj nevyhnutná evolučnosť. V každej evolučnej etape treba tak či onak meniť alebo upresňovať prístupy, aby sa mohli šíriť náležité skúsenosti. Veľmi výrazne to platí aj v našom prípade, pretože Bahdanovičovo dielo podľa jeho vlastných slov tvorí akoby „vyschnuté zrnká“. Uvedomujúc si určitú riskantnosť tejto asociácie, podotkneme, že jeho potomkovia chvalabohu tieto zrnká dávno „našli“ a nejaká ich „životodarná sila sa prebudila“... Ale či ozaj aj „bujaro rozkvitla“?

Už je dávno načase patrične preskúmať, akým spôsobom sa bieloruské vo vedomí a diele Bahdanoviča prelínalo s celoslovanským. Keďže sa práve v tomto bode vždy zamotalo všetko, čo sa len pokúsime sa to prebrať podrobnejšie.

Máme všetky dôvody tvrdiť, že Maxim Bahdanovič, ktorý sa stal pýchou bieloruskej kultúry a klasikom novej bieloruskej literatúry, vyrástol na pôde slovanských duchovných, kultúrnych, literárnych, vedeckých, osvetových a výchovných tradícií. Práve vďaka nim vznikol básnik a vlastenec takého rozmeru. Asi ťažko sa spochybnia viaceré skutočnosti, ktoré svedčia, že práve folklór a literatúra Slovanov predurčila tvorivý potenciál a svetonázor slávneho pevca, zabezpečila tak presah do hĺbky, ako aj vzlet do výšok. Okrem toho, počas celého života sa u Bahdanoviča konzekventne spájalo národné sebavedomie s celoslovanským.

Je všeobecne známe, že nádejný vynikajúci tvorca - literát chcel získať vysokoškolské vzdelanie v slavistickej oblasti a mal podporu významného odborníka v tejto oblasti. Ale aj bez univerzitného slavistického vzdelania Maxim Knihomol' (tak Bahdanoviča prezývali ešte na gymnáziu pre jeho vzťah k literatúre a čítaniu, neskôr sa táto prezývka stala jedným z pseudonymov básnika - pozn. prekl.) vždy pozorne sledoval literatúru, národnostný a kultúrny rozvoj bratských národov. Diela ich predstaviteľov boli pre neho

prevažne predmetom výskumu a recenzovania. Používal ich tiež ako mottá, tvorivé impulzy, citácie a alúzie vo vlastnej tvorbe, prekladal ich a tvorivo využíval. Preto tvorivé hľadanie Bahdanoviča v rôznych žánroch má kontaktologické a typologické presahy, predovšetkým do tvorby iných slovanských spisovateľov.

Samotný fenomén Bahdanoviča odzrkadľuje určitý prierez spoločnej východoslovanskej kultúry a príslušnej uvedomelosti – pevný pocit vlastných koreňov, jasné videnie toho, čo z nich vyrástlo a rozvetvilo sa, uvedomenie si vlastnej patričnosti k všetkým trom (východoslovanským – pozn. prekl.) vetvám a želanie, aby prekvitali. Bieloruský učenec prekladal z bieloruštiny a ukrajinčiny do ruštiny a naopak a tak stimuloval rozvoj každej z príbuzných literatúr, zakladal medziliterárne kontakty medzi nimi ako samostatnými jazykmi, čím súčasne staval základy kvalitatívne novej spoločnosti.

Je podstatné aj to, že tak za života Maxima Bahdanoviča, ako aj v nasledujúcich 95 rokoch práve slovanské národy vnímali jeho dielo veľmi aktívne, s najvýraznejším záujmom a adekvátnosťou.

Keď sa dostaneme bezprostredne k vzťahu Bahdanoviča k myšlienke slovanskej jednoty, záujme nás takýto jeho názor: „Jedno je isté: slovanské územia, ktoré sa nachádzajú v zložení vymenovaných nemeckých štátov, musia byť v každom prípade vyňaté z ich hraníc. Je to vytúžená nádej celého radu slovanských národov. Je to nevyhnutne potrebné aj pre Rusko samotné. To isté si od nás vyžaduje aj pocit slovanskej príbuznosti s celým ostatným slovanstvom a napokon aj pocit jednoduchej spravodlivosti“ [1: d. 3, s. 66]. Samozrejme, takýto pohľad sa sformoval v neposlednom rade pod vplyvom určitých historických okolností: rok 1914, začiatok 1. svetovej vojny, predvídanie a očakávanie globálnych premien, ktoré mali priniesť oslobodenie slovanským národom „v zložení ... nemeckých štátov“. Bezprostredným objektom jeho pozornosti boli „bratia Česi“ (takýto názov má aj brožúra, v ktorej sa nachádza citovaný výrok). Ale celý kontext, takisto ako kontext Bahdanovičom rozoberaných udalostí, zahŕňal aj ďalších – Slovákov, Chorvátov, Slovincov, lužických Srbov, uhorských Rusov a okrem nich aj Bulharov a Srbov (teraz sú to Srbi „bosniackí“ a „krajanskí“). Všetky tieto bratské – čo je zdôraznené už v názve brožúry – národy boli vtiahnuté do svetovej vojny ako nepriatelia Rusov, Bielorusov, Ukrajincov, Srbov, Ciernohorcov a Poliakov. Drámu rozdelenia a vojensko-politického znepriatelenia Slovanov si Bahdanovič

uvedomuje veľmi hlboko a prenikavo. V jeho pozícii vidieť nie politickú angažovanosť, nie romantické nadšenie pre prázdnu ideu bratstva, ale uvážení, rozhladený a predvídavý prístup k skutočnosti a perspektívam. Potvrdzujú to samotné dejiny – v dôsledku 1. svetovej vojny vzniklo Česko-Slovensko, Poľsko, Kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov (Juhoslávia). Okrem toho, čo je tiež dôležité, pocit slovanskej príbuznosti zohral veľkú úlohu v tom, ako sa budovali vzťahy novovytvorených slovanských krajín s ruskými emigrantmi po Októbrovej revolúcii a občianskej vojne.

Bieloruskú otázku Maxim Bahdanovič vždy vnímal neoddeliteľne od celoslovanskeho kontextu. Ako hlbavý mysliteľ dôsledne premýšľal a analyzoval konkrétne-historický vývin slovanstva, venoval mimoriadnu pozornosť procesom sebaidentifikácie a národnej uvedomelosti tých národov, ktoré boli podľa statusu blízke Bielorusom – tých, ktorých nazývajú malými a považujú za objekty, nie subjekty svetovej politiky.

Máme všetky dôvody tvrdiť, že Bahdanovičove názory ako systém obsahujú myšlienku slovanskej jednoty. Ako ukazuje komplexný prehľad celého jeho diela, ktorým v tejto chvíli disponujeme (to, čím bieloruská literatúra disponuje v súčasnosti, nie je kompletne Bahdanovičovo dielo. Po predčasnej smrti básnika na tuberkulózu vo veku 25 rokov archív jeho rukopisov uschovával básnikov otec Adam Bahdanovič, ale počas dobytia Jaroslavl'a v r. 1918 veľká jeho časť bola zničená, respektíve poškodená požiarom - pozn. prekl.), pre básnika nebola bieloruskosť „vecou samou osebe“. Približujúcu genézu kultúry Bielorusov, ktorá je blízka aj Ukrajincom, konzekventne používa takéto výrazy: „štyri ruské národy“, „ruské národy sú tri“, „ruské plemeno“, „ruské kmene“, „ruská zem“, „ruské územia“, „ruské náboženstvo“, „spoločný ruský život“, „jednu ruskou kultúrou by svet získal viac“, „všetky tri ruské literatúry“, „ruskí Ukrajinci“, „ruská kultúra, a konkrétne ukrajinská kultúra“, „na bieloruskej a teda aj na ruskej pôde“...

Pozornosť zvestovateľa idey bieloruskej obrody nepochybne upútavalo aj to, čo svedčí „o kultúrnom rozdrobení ruských Slovanov“, vzniku „dvoch nezávislých centier – Litvy a Moskvy“ [1: d. 2, s. 200]. Ale od začiatku do konca dodržiava pojmovú konzekventnosť, hodnotí historický obsah etnického a subetnického, etnického a nadetnického. Preto musíme Bahdanovičove názory na slovanstvo hodnotiť tiež komplexne a s takou istou

konzekventnosťou. Uvedené záležitosti a pozitívne vnímanie ruského slovanofilstva sú navzájom podmienené a navzájom sa vysvetľujú, čo sa prejavuje priamo aj nepriamo. V štúdiu venovanej bieloruskej národnej obrode pri charakteristike podmienok, v ktorých „vznikol záujem o Bielorusov v ruskej spoločnosti“, nájdeme príznačnú spomienku na slovanofílske noviny Deň, ktoré uznávali vinu ruskej spoločnosti vo vzťahu k Bielorusom a plánovali podporiť bieloruskú tlač [pozri 1: d. 2, s. 271]. Rovnako príznačné je hodnotenie úlohy, ktorú zohralo vo formovaní osobnosti slávneho ukrajinského Kobzára (Tarasa Ševčenko – pozn. prekl.) slovanofílske cyrilometodské bratstvo: „... Malo hlboký a plodný vplyv na formovanie básnikovho svetonázoru. Idey, ktoré si tam osvojil, vládli celou jeho bytosťou počas celého života...“ [1: d. 2, s. 245]. Ďalej M. Bahdanovič zdôrazňuje politický pátos Ševčenkovho diela, ale nezabúda na to, že cieľom tejto nelegálnej organizácie bolo vytvorenie federácie slovanských štátov s autonómiou každého národa. Pričom s najnovšou aktualizáciou tejto myšlienky mal dočinenia samotný Bahdanovič: spolu s Vladimírom Pičetom bol jedným z účastníkov a vystupujúcich slovanskej prednášky s diskusiou na tému Svetová vojna a slovanská federácia, ktorá sa konala 31. augusta 1914 v mestskom divadle v Jaroslavlí [pozri 1: d. 3, s. 377].

Bohužiaľ, politické premeny, ktoré nastali onedlho po tom, čo nás M. Bahdanovič opustil, priniesli určité protirečenia. Naša doba dodala ďalšie. A teraz je veľmi ťažké sa vyznať vo všetkých peripetiách.

V snahe zhrnúť všetko, čo tu bolo povedané, podotkne nasledovné: vo vedomí každého etnika existuje určitý zafixovaný obraz, svojím spôsobom krajinka, ktorá má zodpovedať ideogramu „etnikum vo Vesmíre“. Nie je to iba vizuálny obraz, ale aj určité detaily, kolorit, nálada a rytmus, podľa ktorých si môžeme vytvoriť predstavu o duchovnom genotype obyvateľa priestoru vyjadrenom vďaka tomuto ideogramu. Práve takýto obraz podľa všetkého veľmi jemne cítil a rozmanito stelesňoval Maxim Bahdanovič. Môžeme tvrdiť, že vytvoril vlastný obraz „neopakovateľnej krásy“ Bieloruska prostredníctvom toho, čo sa teraz nazýva módnym termínom „dendrologický kód“.

(krátené)

Literatúra:

1. Bahdanovič M. Pouny zbor tvorau (Súborné dielo): V 3 dieloch. Minsk: Navuka i technika, 1993-1995. Všetky citácie v texte tejto publikácie sa uvádzajú podľa tohto vydania.

2. Lastouski V. Maje uspaminy ab M. Bahdanovičy (Moje spomienky na M. Bahdanoviča). In: Belaruskaja mova i literatura u škole. 1991, č. 7-8, s. 123.

Z bieloruštiny preložila doc.PhDr. Natália Korina, CSc.

Vasil' Grendža – Donský

- symbol slovensko-ukrajinských kultúrnych a medzil'udských vzťahov

Michal Čorný

V Bratislave na cintoríne v Slávičom údolí medzi významnými osobnosťami slovenského kultúrneho, umeleckého, vedeckého a politického života sa nachádza hrob Vasiľa Grendžu – Donského, významného ukrajinského –zakarpatského básnika, prozaika, publicistu, kultúrneho a verejného činiteľa.

Miesto posledného odpočinku Vasiľa Grendžu – Donského, veľkého patriota svojho rodného kraja – Zakarpatskej Ukrajiny, bolo predurčené jeho osudom v tej mimoriadne zložitej historickej dobe, v ktorej sa básnik narodil a žil. Patril do generácie, ktorá prežila dve svetové vojny, revolučné pohyby v Európe, rozpad Rakúsko-uhorskej monarchie, vznik nových štátov, lokálne vojny a ďalšie dramatické udalosti. Vasil' Grendža – Donský sa vždy nachádzal nie na okraji, ale v centre týchto historických dejov. Narodil sa 23. apríla 1897 v rodine drevorubača, v dedine Volove, Marmorožskej župy bývalej Podkarpatskej Rusi, ktorá patrila do Rakúsko-uhorskej monarchie. V roku 1915 ako osemnásťročný bol mobilizovaný a vyslaný ako vojak rakúskej armády na východný front. Po ťažkom zranení sa liečil v Budapešti, a po uzdravení bol odvelený na rumunský a neskôr na taliansky front. Po skončení prvej svetovej vojny sa v roku 1922 vrátil na Zakarpatsko, ale už do nového štátu Československej

republiky, ku ktorej na základe Trianonskej zmluvy bola 10. septembra 1919 pripojená Podkarpatská Rus.

Vznik spoločného štátu priniesol oslobodenie spod dlhotrvajúcej národnej poroby, odstránenie násilnej maďarizácie, ktorá ohrozovala samotnú podstatu národa, avšak nevyriešil vážne sociálno-ekonomické a národnostné problémy. V medzivojnovom období Podkarpatská Rus bola oblasťou biedy a hladu. Svedectvo o tom prinášal významný český proletársky spisovateľ Ivan Olbracht, ktorý v rokoch 1931-1936 navštevoval Verchovinu a dôkladným poznaním krajiny vystihol základné príčiny neutešených pomerov, sociálnej biedy, politického bezprávia a kultúrnej zaostalosti pôvodného obyvateľstva tejto krásnej krajiny. Kolonizátorskú politiku násilnej maďarizácie predvojnového obdobia vystriedala demokraticky sa tváriaca, ale rovnako vykorisťovateľská a národnostne nespravodlivá politika československých úradov v období prvej republiky. Namiesto maďarizácie prišla čechizácia.

Po návrate z Budapešti v roku 1922 sa Vasiľ Grendža-Donský zapojil do literárno-kultúrnej a osvetovej činnosti, spolupracoval s viacerými redakciami novín a časopisov. Ako mladý spisovateľ bol zapálený pre boj za krajší osud rodného Zakarpatska. Ako syn Verchoviny, ktorý prešiel útrapami prvej svetovej vojny, bol od samého začiatku svojej literárnej tvorby ľavicovo orientovaný, stimuly k tomu mu dávalo vtedajšie ťažké sociálne postavenie jeho ľudu. Svoje vlastenectvo vyjadril v historickej poéme Červená skala, povestiach Petro Petrovič, Il'ko Lepej, ako aj v rôznych dielach naplnených láskou k rodnému kraju. Bol zakladateľom obrodenej ukrajinskej literatúry a jeho veľkou zásluhou je, že ako prvý začal na Zakarpatsku písať svoje diela v ukrajinskom spisovnom jazyku a tiež ako prvý prešiel na celoukrajinský fonetický pravopis. V 20-30. rokoch minulého storočia bol Vasiľ Grendža – Donský najproduktívnejším spisovateľom na Zakarpatsku. Viaceré jeho diela boli preložené aj do českého a slovenského jazyka, čím sa dostal do povedomia kultúrnej verejnosti. Slovenský preklad Il'ko Lepej – karpatský zbojník vyšiel v Prešove (1939) a do rúk slovenských čitateľov sa dostali aj Príhody Miša uličníka.

V roku 1939 zanikla Československá republika. Vasiľ Grendža – Donský veľmi ťažko znášal maďarskú okupáciu Zakarpatska, ktorá sa uskutočnila po Viedenskej arbitráži a veľmi ostro protestoval. Tragédia Karpatskej Ukrajiny sa veľmi bolestivo dotkla básnika.

Proti maďarským vojskám, ktoré obsadili značnú časť územia, vrátane Užhorodu a Mukačeva, spolu so svojimi druhmi sa postavil so zbraňou v ruke, aby bránil rodnú zem. V nerovnom boji s presilou maďarskej armády bol zajatý a odvlčený do zajateckého tábora v Maďarsku. Hrdinstvo Zakarpatcov v ozbrojenom boji proti horthyovským vojskám na Krásnom poli pri Chuste vošlo do dejín druhej svetovej vojny ako prvé ozbrojené vystúpenie proti fašizmu. Po nejakom čase sa podarilo Vasil'ovi Grendžovi – Donskému utiecť z maďarského koncentráku a dostať sa na Slovensko, do krajiny, ktorá nebola pre neho neznáma, cudzia, práve naopak. Tu sa stretol s úprimným slovanským pochopením, pomocou a solidaritou. A nebolo to náhodou. Má to svoje historické korene, pretože predkovia Slovákov a Rusínov – Ukrajincov žili vedľa seba ako priami susedia, medzi ktorými nikdy neboli antagonistické rozpory, ale spoločný osud zápasov o historické prežitie, o svoju národnú identitu a potrebu vzájomnej podpory.

Takto sa Vasil' Grendža-Donský ocitol v krajine, ktorá mu bola blízka, kde mal aj priateľov a známych, ktorí ho poznali ako básnika, poloninského slavíka. O vzťahu slovenských priateľov k nemu veľmi výstižne svedčí epizóda, keď sa do éteru v Belehrade a Moskve dostala správa, našťastie nepravdivá, že v maďarskom koncentračnom tábore básnika umučili. Významný slovenský básnik Fraňo Kráľ pohotovo napísal veršovaný nekrológ. Keď však Vasil' Grendža-Donský prišiel na Slovensko a navštívil v Bratislave autora nekrológu, ich spoločná radosť bola bezhraničná. Po predčasnej smrti národného umelca Fraňa Kráľa v r. 1955 Vasil' Grendža – Donský úctu k svojmu slovenskému priateľovi tiež vyjadril básnickým slovom.

Na Slovensku sa naďalej venoval literárnej, publicistickej a prekladateľskej činnosti. Spolupracoval s rozhlasom a filmom. Prekladal zo slovenskej, českej a maďarskej literatúry. Publikovaním v ukrajinskej tlači Veselka, Družno vpered, Nove žit'ťa a Dukla napomáhal kultúrnemu rozvoju ukrajinského obyvateľstva na východnom Slovensku. Za jeho literárnu, kultúrno-výchovnú a spoločenskú činnosť mu bol udelený titul Zaslúžilý umelec a štátne vyznamenanie Za zásluhy o výstavbu. Od roku 1939 žil a pracoval v Bratislave. Zomrel 25. novembra 1974. Pochovanie Vasiľa Grendžu-Donského na cintoríne v Slávičom údolí má v sebe hlbokú symboliku. Slovenská zem ho prijala ako jedinečného človeka,

vzácného priateľa, syna nám blízkeho susedného, ukrajinského národa.

Slovensko-ukrajinská spoločnosť a Veľvyslanectvo Ukrajiny v Slovenskej republike pri príležitosti 115. výročia narodenia Vasiľa Grendžu-Donského zorganizovali 24. apríla 2012 v Bratislave medzinárodný seminár na tému Slovensko-ukrajinské literárno-kultúrne vzťahy v spolupráci s Prešovskou univerzitou a Užhorodskou národnou univerzitou. Na konferencii s úvodným slovom vystúpil RNDr. Michal Čorný, CSc., s príhovorom Vitalij Usatyj, radca Veľvyslanectva Ukrajiny v SR. Ďalej odzneli referáty: 1. Život a tvorba Vasiľa Grendžu-Donského, doc.PhDr. Ľubica Babotová, CSc. z Prešovskej univerzity; 2. Sociálny charakter buditeľského Vasiľa Grendžu-Donského, PhDr. Mikuláš Nevrlý, zahraničný člen Akadémie vied Ukrajiny; 3. Vasil Grendža-Donsky – kultúrny fenomén Ukrajiny a Slovenska, prof. Svetlana Pachomová, DrSc., z Užhorodskej národnej univerzity. Na seminári sa zúčastnili predstavitelia vedeckého, kultúrneho a spoločenského života.

RECENZIE

Luboš Jurík

SMRŤ MINISTRA

Matica slovenská, Martin 2011

Advocatus diaboli

Realizačné zázemie literárneho a audiovizuálneho projektu Ľuboša Juríka *Smrť ministra* s podtitulom *Noc pred popravou Vladimíra Clementisa* (Matica slovenská, Martin 2011) ponúka čitateľskej a diváckej verejnosti kombinované dielo, ktorým je spoločné knižné vydanie románu a divadelnej hry, doplnené televíznym filmom na vloženom digitálnom obrazovo-zvukovom disku.

Finálna trojedinosť prezentácie je zaujímavým, ale dozaista nie podstatným atribútom autorovej sugestívnej výpovede o justičnej vražde popredného slovenského a československého ľavicového intelektuála, politika, právnika, publicistu, prekladateľa a šéfa diplomacie. Napriek úsiliu o autenticnosť kľúčových historických faktov a súvislostí Ľuboš Jurík v rámci umeleckej licencie uplatnil fiktívnu postavu advokáta, zrejme inšpirovanú rímskokatolíckym inštitútom advocatus diaboli (diablov advokát), čo bolo v rokoch 1587 – 1983 označenie promotóra viery – oficiálneho odporcu v procese svätorečenia. Jeho úlohou bolo predkladať argumenty proti zamýšľanému vyhláseniu za svätého.

Vladimír Clementis patril ku kritikom paktu Ribbentrop-Molotov medzi nacistickým Nemeckom a Sovietskym zväzom, ktorý podpísali v Moskve 23.8.1939, za čo ho vylúčili z komunistickej strany. Počas vojny bol ako emigrant v kontakte so spravodajskými službami Francúzska a Británie, spolupracoval s Benešovou exilovou vládou v Londýne a pôsobil v rozhlasovom vysielaní BBC. V roku 1945 mu obnovili členstvo v KSC. Na medzinárodnej pôde vystúpil aj v rámci povojnovej výmeny slovenských a maďarských obyvateľov. Štátnej bezpečnosti odovzdával informácie od Jána Ludvíka Hocha (Abrahama Leiba Hocha/ Iana Roberta Maxwella), ktorý ako agent tajných služieb USA, Británie a vznikajúceho štátu Izrael sa neskôr stal známym miliardárom a mediálnym magnátom. To boli pravdepodobne rozhodujúce faktory v pozadí zaradenia Vladimíra Clementisa do skupiny odsúdených vysokých politikov, vrátane generálneho tajomníka KSC Rudolfa Slánskeho. Po krutom mučení sa v inscenovanom súdnom procese priznal k vykonštruovaným obvineniam a následne ho obesili.

Poučenie z tragických stránok nie tak dávnych dejín by malo byť najmä výstrahou pred akýmkoľvek formami politického radikalizmu a terorizmu, k akým patrí dnes už dvadsaťročné úsilie niektorých sociálnych psychopatov narušiť proces národného či občianskeho zmierenia v krajinách niekdajšieho východného bloku a udržiavať permanentné napätie medzi rozličnými kategóriami obyvateľov, ktoré môže kedykoľvek vyústiť do dramatickej mocenskej konfrontácie s nepredvídateľnými dôsledkami.

Pavol Janík

Dominik Hrodek a kol.

SLOVANSTVÍ VE STŘEDOEVROPSKÉM PROSTORU

(Iluze, deziluze a realita)

Libri, Praha 2004

Oneskorene, ale aktuálne

Šéfredaktor časopisu vojvodinských Slovákov (slovenskej menšiny v Srbsku) Hlas ľudu, básnik Michal Ďuga ma upozornil na publikáciu Dominika Hrodeka a kol. s názvom Slovanství ve stredoevropském prostoru a s podtitulom Iluze, deziluze a realita (Libri, Praha 2004), ktorej existenciu som doteraz nezaznamenal.

Som presvedčený, že napriek odstupu času treba knihu reflektovať, lebo nič nestratila na aktuálnosti, skôr naopak získala na naliehavosti. Jednoducho – aby sa znepokojili aj tí, ktorí už pokladajú usporiadanie v strednej Európe vďaka integračným procesom za stabilné, konsolidované, bezkonfliktné, čestné a medzinárodne garantované.

O komplikovaných slovansko-slovanských vzťahoch vieme aj bez akejkoľvek knihy, ale 400-stranový zborník z Pardubickej konferencie (22.-24.4.2004), vydaný s finančnou podporou Internacional Visegrad Fund, je evidentne vytvorený v intenciách prehlbovať slovanskú oikofóbiu (averziu k vlastnej krajine – opak xenofóbie). Azda za všetky príspevky spomeňme poslednú kapitolu, ktorú napísal Attila Simon s viac ako významným názvom Plány na slovanskú expanziu v pohraničných oblastiach Česko-Slovenska a s podtitulom Nacionálne momenty počas realizovania pozemkovej reformy a kolonizácie v medzivojnovom období. Poznamenajme, že autor pôsobí vo Forum Institu v Šamoríne (www.foruminst.sk), ktorého internetová stránka je v maďarčine a ktorý finančne podporuje Open Society Institute, Budapest.

Ako vidieť – geopolitická hra o strednú Európu zo strany niektorých kruhov – napriek mnohým optimistickým fatamorgánam – intenzívne a ostentatívne pokračuje, pričom sa v nej neuplatňujú zásady fair play alebo aspoň racionálnej empatie a ústretovosti, ale naopak sa v nej rozdúchávajú nebezpečné resentimenty – záporné

emocionálne postoje, prejavujúce sa v pocite krivdy a v pomstychtivosti.

Pavol Janík

Kolektív autorov

Partokratizmus a demokracia

Tabuizovaná životaschopnosť kapitalizmu

Vydavateľstvo CCW, Bratislava 2012

Spolok slovenských spisovateľov, Medzinárodné fórum Vyslanci Slovanstva a Združenie slovenskej vzájomnosti uskutočnili 10. mája 2012 prezentáciu dvojpublikácie, ktorá vyšla v edícii Slovensko-Európa-Svet Partokratizmus a demokracia a Tabuizovaná životaschopnosť kapitalizmu. V uvedenej publikácii sú príspevky významných domácich i zahraničných autorov: Ivana A. Čarotu, Andreja Červeňáka, Milana Čiča, Pavla Janíka, Júliusa Lomenčíka, Alexeja Mikulášeka, Jozefa Mravíka, Karla Sýsa a Jána Tužinského. Príspevky sú zamerané na kultúrno-spoločenské a ekonomicko-politické problémy súčasnej tranzitívnej doby nielen na Slovensku, ale aj v ostatnej Európe a v celosvetovom meradle.

Red.

ROZHOVOR

Rozhovor s Vladimírom Michajlovičom Serpikovom, Mimoriadnym a splnomocneným veľvyslancom Bieloruskej republiky v SR

J. Handžárik: Aké pocity ste mali, keď po pôsobení na diplomatických postoch v USA a Belgicku ste boli vyslaný na malé a menej významné Slovensko?

V.M.Serpikov: Áno, najprv som pôsobil v takých „centrách svetovej politiky“ akými sú New York, Washington a Brusel. Napriek tomu som vnímal funkciu na Slovensku s veľkým entuziazmom. Bolo tomu niekoľko príčin. Po prvé, v našej práci neexistujú „malé“ krajiny. Aktívna spolupráca ktorýchkoľvek štátov môže priniesť významné výsledky pre obe strany. Tým viac, že Slovensko je pre nás už tradičným a dôležitým partnerom, s ktorým je Bielorusko úzko prepojené spoločnými slovanskými koreňmi a spoločným zápasom o slobodu počas 2. svetovej vojny. Tá skutočnosť, že bieloruská strana sa rozhodla povýšiť vedúceho zastupiteľského úradu z funkcie charge d'affaires na funkciu veľvyslanca, prezrádza dosť veľa o význame Slovenska pre našu krajinu.

Po druhé, každá nová krajina je pre diplomata určitou výzvou, pretože mu kladie nové ciele a úlohy. Domnievam sa, že naše krajiny majú obrovský potenciál vzájomne výhodnej spolupráce, ktorý by sme mali spoločne realizovať.

J.Handžárik: Ste Mimoriadnym a Splnomocneným Veľvyslancom Bieloruskej republiky na Slovensku od decembra 2010, keď ste odovzdali poverovacie listiny prezidentovi Slovenskej republiky I. Gašparovičovi. Ako sa za ten čas zmenili podľa Vášho názoru naše politické vzťahy?

V.M. Serpikov: Bielorusko-slovenský dialóg, ktorý sa do polovice roku 2010 vyvíjal vo vyvážených pragmatických medziach, pokračoval aj po nástupe vlády v júni 2010, ktorá sa viackrát vyjadrovala o situácii v Bielorusku dosť kriticky.

Ale aj za takýchto nepriaznivých podmienok sme sa snažili o všestranný vývoj tohto dialógu. Uskutočnili sme konzultácie medzi ministerstvami zahraničných vecí Bieloruska a Slovenska na konci r. 2010. Za veľmi dôležité tiež považujem organizovanie 10. zasadnutia Bielorusko-slovenskej spoločnej komisie pre obchodno-ekonomickú a vedecko-technickú spoluprácu v novembri r. 2011 v Minsku.

Som presvedčený, že po nástupe novej slovenskej vlády v apríli tohto roka nájdeme ďalšie možnosti pre rozširovanie našej spolupráce.

J. Handžárik: Zasadnutie spoločnej obchodno-ekonomickej komisie je dôležitým krokom v upevnení medzištátnych vzťahov. Aká je podľa Vás skutočnosť a perspektívy ekonomickej spolupráce medzi našimi krajinami?

V.M. Serpikov: Máte úplnú pravdu, zasadnutie spoločnej komisie sa stalo významným míľnikom v rozvoji vzťahov medzi Bieloruskom a Slovenskom a preukázalo záujem slovenskej strany o rozširovanie spolupráce s Bieloruskom v obchodno-ekonomickej a investičnej oblasti.

Myslím si, že rozvoj obchodno-ekonomických vzťahov je rovnako výhodný pre obe naše krajiny. Tieto vzťahy majú stabilnú pozitívnu dynamiku a potenciál ďalšieho rastu. Počas troch predkrízových rokov sa obrat tovarov so Slovenskou republikou zdvojnásobil (zo 140,2 mil. USD v r. 2006 na 300,7 mil. USD v r. 2008). Tendencia rastu je pozorovaná aj v súčasnosti. Pokiaľ za celý rok 2010 tvoril obrat tovarov 180,9 mil. USD, v r. 2011 činil už 270,7 mil. USD, čo je 149,6% oproti roku 2010. Podľa vyhlásenia slovenskej strany, urobeného v priebehu 10. zasadnutia medzivládnej komisie, v r. 2011 Bielorusko obsadilo 1. miesto vo svete podľa tempa rastu obchodného obratu so Slovenskou republikou.

Značné perspektívy rozvoja ekonomických vzťahov so Slovenskom vidím najmä v priemyselnej kooperácii a v strojárstve, v poľnohospodárstve a potravinárstve, v energetike, cestovnom ruchu, doprave a logistike, ako aj v menovej sfére.

V rámci zasadnutia medzivládnej komisie na pôde Bieloruskej obchodnej a priemyselnej komory prebehlo podnikateľské fórum *Slovensko – Bielorusko* a kontaktná kooperačná burza za účasti bieloruských a slovenských podnikateľov. Na MZV Bieloruska bola organizovaná práca expertných skupín v oblasti vzájomnej spolupráce v poľnohospodárstve, potravinárstve, petrochémii, energetike, cestovnom ruchu, úverovaní a poistení rizík.

J. Handžárik: Čo poviete na kultúrnu výmenu medzi Slovenskom a Bieloruskom?

V.M. Serpikov: Aj keď sa dôraz v rozvoji bielorusko-slovenských vzťahov kladie na obchodno-ekonomickú sféru, veľvyslanectvo vôbec nezanedbáva ani iné oblasti spolupráce. V r. 2010 bolo podpísané memorandum o spolupráci medzi Veľkým divadlom opery a baletu Bieloruska a Slovenským národným divadlom, stálemu úspechu u slovenských divákov a hudobných kritikov sa tešili vystúpenia sólistu bieloruskej opery Il'ju Siľčukova, ktorý sa v r. 2010 stal víťazom slovenskej Medzinárodnej speváckej súťaže Imricha Godina IUVENTUS CANTI. Dobrou tradíciou sa stala účasť bieloruských súborov na takých slovenských festivaloch akými sú Slovánske dni v Nitre a festival *Dožinky* organizovaný honorárnym konzulom Bieloruska na Slovensku M. Murínom v obci Mútne. Bieloruskí umelci sa zúčastňujú každoročného medzinárodného výtvarného festivalu Snina.

Treba poznamenať, že nie je to jednosmerná výmena. Zástupcovia Slovenska sa tiež pravidelne zúčastňujú kultúrnych podujatí v Bielorusku, napr. filmový festival *Listapad* (film *Dom*, réžia Z. Liová a *Pomsta*, réžia A. Kojnok), Medzinárodný festival spevu a hudby *Dneprovské hlasy* (umelecký súbor *Želiezko*, Košický kraj), Medzinárodná súťaž interpretov populárnej piesne *Slovanský bazár* (A. Žimáňová).

J. Handžárik: Má Vaše veľvyslanectvo možnosť podať slovenskému národu hodnoverné informácie o situácii v Bielorusku prostredníctvom slovenských ústredných médií? Slovenský veľvyslanec v Bielorusku takúto možnosť má, jeho rozhovory sú uverejnené vo viacerých bieloruských tlačovinách.

V.M. Serpikov: Veľvyslanectvo sa snaží dať slovenskému národu objektívne informácie o situácii v Bielorusku. Bohužiaľ, jednotlivé ústredné médiá zaujali pozíciu našich „neúprosných

kritikov“ a podávajú svojim čitateľom informácie iba z jedného uhla pohľadu. Aj napriek tomu veľvyslanectvo udržiava pracovné kontakty s celým radom tlačovín aj novinárov, ktorí sa snažia o podanie informácie z rôznych hľadísk, priblížiť viaceré fakty, aby si čitateľ mohol urobiť vlastný úsudok. Nie je žiadnym tajomstvom, že podľa viacerých dôležitých ukazovateľov si Bielorusko udržiava trvalé miesto lídra spomedzi východných susedov EÚ. Týka sa to indexu rozvoj ľudského potenciálu podľa ratingu OSN, HDP podľa parity kúpnej sily na jedného obyvateľa (údaje MMF a Svetovej banky) ako aj ďalších významných indikátorov a sociálnych parametrov, ktoré určujú život ľudí v krajine.

J. Handžárik: Čo považujete za najdôležitejšie v činnosti Veľvyslanca Bieloruskej republiky na Slovensku a čo za najpríjemnejšie?

V.M. Serpikov: Najdôležitejším je v práci veľvyslanca rozvoj medzištátnej spolupráce vo všetkých sférach. Súčasne je to aj najpríjemnejšie – vidieť výsledky vlastnej práce a vedieť, že moja snaha nebola márna. Preto budem aj naďalej robiť všetko pre plodný a konštruktívny rozvoj vzťahov medzi našimi krajinami vo všetkých oblastiach vzájomného záujmu, najmä v oblasti ekonomických vzťahov, politického dialógu, kultúrnej a humanitnej spolupráce.

Isteže príjemnou súčasťou diplomatickej práce sú aj stretnutia s novými ľuďmi a navštevovanie nových miest. Rád by som osobitne zdôraznil, že Slovensko má čo ponúknuť v kultúrnej, historickej a turistickej oblasti – a to všetko vo výnimočnej atmosfére priateľstva a pohostinnosti slovenského národa.

Za rozhovor jeho excelencii ďakuje Július Handžárik

ZAVIJALO NÁS

Prvé zasadnutie Medzinárodného tribunálu proti genocíde Slovanov.

Materiál poskytla PaedDr. Dagmara Bollová,

členka Európskeho mierového fóra so sídlom v Berlíne

V súlade s ustanoveniami Medzinárodných konvencií a Deklarácií OSN o zabránení trestným činom proti ľudskosti, Všeobecnej deklarácie ľudských práv, rezolúciami Medzinárodnej konferencie *Norimberský proces a problémy medzinárodnej zákonnosti* /Moskva – 2006/, uzneseniami Kongresu Svetovej rady mieru /Caracas – 2008/, uzneseniami 7.-10.Všeslovanských zjazdov, 12-tej Medzinárodnej konferencie *Slovanský svet na ceste k budúcnosti* /Minsk – 2012/ a i., bol **17. decembra 2011 v Kyjeve ustanovený Medzinárodný tribunál proti genocíde Slovanov a iných národov.**

Prvé zasadnutie sa uskutočnilo 24.marca 2012 v Kyjeve za účasti sudcov, žalobcov, svedkov, expertov, advokátov – spolu 80 účastníkov z Ruska, Ukrajiny, Bieloruska a Kuby.

Prijatý záverečný Verdikt má 4 časti:

Prvá poukazuje na tragédiu národov slovanských krajín, ktorej začiatok vyvolal prezident ZSSR Michal Gorbačov – autor tzv. perestrojky, pokračovaním bolo stretnutie prezidentov Ruskej federácie /Jeľčín/, Ukrajiny /Kravčuk/ a Bieloruska/Šuškievič/, ktorí 8. decembra 1991 v rozpore s Ústavou ZSSR rozhodli o zániku ZSSR, čím spôsobili chaos a rozpad efektívneho systému zabezpečenia života národov, žijúcich na kontinente – v Európe i Ázii.

Vystúpenia účastníkov dokázali, že to, čo sa stalo s národmi, žijúcimi na územiach slovanských štátov za posledných 20 rokov, prekračuje

všetky nezákonnosti svetovej histórie a vymedzuje sa pojmom GENOCÍDA CELÝCH NÁRODOV A ŠTÁTOV.

Druhá časť Verdiktu uvádza nevyhnutné opatrenia na záchranu Slovanov a iných národov s dôrazom na to, čo môže urobiť pre sebazáchranu každý človek.

V tretej je predložený dôkazový materiál – podklad pre obvinenie z protištátnych trestných činov Gorbačova /prezident ZSSR/, Jakovleva /ideológ perestrojky/, Ševarnadzeho /minister zahr.vecí ZSSR/ podľa Trestného zákonníka RF : čl. 64 – vlastizrada, čl.69 – záškodníctvo, čl. 70 – šírenie klebiet a výmyslov s cieľom podryvania štátnej moci a štátneho zriadenia, čl. 73 – nebezpečné trestné činy, ktoré spôsobili genocídu.

V záverečnej štvrtej časti sa zdôrazňuje, že všetky dokázané fakty svedčia o cynickej neúcte a opovrhovaní ľudskými právami zo strany obvinených, ktoré spôsobili útlak, tyraniu a postupnú likvidáciu slovanských i iných národov. Tribunálu sa preto dáva právo vyhlásiť Gorbačova za najväčšieho zločinca storočia, odovzdať Verdikt orgánom OSN a Medzinárodnému súdu pre ľudské práva so žiadosťou o potrestanie vinníkov.

Tribunál navrhol, aby v Ruskej federácii, na Ukrajine a v Bielorusku bolo vyhlásené referendum o zjednotení a rozhodol oboznámiť s týmto návrhom všetky národy bývalého ZSSR.

Pozn.:Úplný text, odovzdaný slovanským štátom, je na adrese www.za.zubr.in.ua

Náš podiel na vydarenej humanitárnej akcii

Vladimír Mezencev

Vo všeobecnosti sme na minuloročné jarné povodne a nadväznú zosuvy pôdy už akosi pozabudli. Samozrejme, nie všetci. Do konca svojich životov na ich následky nezabudnú tí, ktorí prišli o strechy nad svojimi hlavami. Nie je ich málo. Len v jednej obci v okrese Košice-okolie, v Nižnej Myšli, tieto škody predstavujú 23 mil. eur. Desiatky rodín prišli o svoje domovy. Nastala tam situácia, že jeden z občanov niekoľko rokov doslova drel v Anglicku len preto, aby si

za zarobené peniaze mohol postaviť dom. Aj ho postavil. Iba niekoľko hodín pred jeho kolaudáciou a nasťahovaním sa z domu stal tak poškodený objekt, že je neobývateľný. Natrvalo ...

V republike sa našlo dosť firiem aj jednotlivcov, ktorých osudy obyvateľov obce nenechali ľahostajnými. Pomohli v rámci svojich možností. Pomohlo aj naše občianske združenie. Spoločne s ukrajinskými maliarom Naumom Repkinom z Užhorodu, zhodou okolností členom tamojšieho Mestského Združenia slovanskej vzájomnosti, ktoré sme u našich susedov pomáhali zakladať. Majster Repkin je už od prírody veľký filantrop a prevažne v cudzine zbiera finančné prostriedky pre ukrajinské deti. V tomto prípade sa rozhodol opačne. Nazbierať nejaké financie priamo v Nižnej Myšli pre jej postihnutých obyvateľov. Z Užhorodu priniesol tridsiatku svojich obrazov na predaj, pričom zisk mal zostať v obci na pomoc postihnutým. Tento umelec je dobre známy a uznávaný za hranicami Ukrajiny – má za sebou niekoľko samostatných výstav v New Yorku, Anglicku, Holandsku, SRN, Francúzsku, Austrálii, Fínsku, Južnej Kórei, Grécku, Maďarsku. Táto naša spoločná iniciatíva oslovila aj starostu obce Ľudovíta Gregu, ktorý so svojimi spolupracovníkmi pripravil všetko potrebné na dôstojný priebeh celej akcie. Svojou účasťou na nej ju aktívne podporil aj bývalý prezident SR Ing. Rudolf Schuster.

Jedinou čiernou škvrou nad touto humanitárnou udalosťou v N. Myšli bola neúčasť poslancov NR SR a VÚC Košický samosprávny kraj z Košíc a z okresu Košice-okolie. Ani jeden sa neunúval prísť, niektorí sa síce aspoň ospravedlnili, väčšina však ani to. Napriek tomu sa predala vyše polovica z ponúkaných diel a tak do obecnej pokladnice pribudlo 4 000 eur. Okrem toho veľmi veľkoryso sa zachoval honorárny konzul Ukrajiny vo Vranove nad Topľou pán Stanislav Obický. Z pracovných dôvodov sa z účasti na predajnej akcii ospravedlnil, ale napriek tomu obci poslal 500 Eur! Skutočne hodnotné a príkladné gesto.

Ústredné, regionálne i ukrajinské médiá venovali tejto udalosti solídnu pozornosť. Až potom sa nám niektorí poslanci ozvali a prejavili ľútosť, že sa na podujatí nezúčastnili. Vraj, keď sa ešte raz niečo podobné bude konať, tak rozhodne prídu. Nuž, uvidíme. Majster Repkin je ochotný a pripravený prísť do Nižnej Myšle ešte raz.

Nás potešilo, že pri otvorení tejto humanitárnej akcie starosta N. Myšle Ľudovít Grega oficiálne poďakoval aj Združeniu slovenskej vzájomnosti, ktoré bolo spoluiniciátorom a spoluorganizátorom celého podujatia.

Nakoniec, nebolo to po prvýkrát, čo sme sa zapojili do realizácie humanitárnych projektov. Stačí si spomenúť na organizovanie letných pobytov na východnom Slovensku pre deti z Ukrajiny, predovšetkým pre tie, ktoré žijú v blízkosti černobyľskej zóny. Bolo to síce už dosť dávno, v polovici 90-tych rokov minulého storočia, z chlapcov a dievčat sa stali dospelí občania Ukrajiny, ale určite nikto z nich nezabudol na tie krásne dni, prežité na Zemplíne, v Košiciach, vo Vysokých Tatrách a pri vodnej nádrži Ružín ...

Autor je predseda ZSV-Košicko

Ozveny staroslovenčiny pod Kráľovou hoľou

Pod Kráľovou hoľou, v mieste kde sa východný cíp horehronia stretáva s Prešovským a Košickým krajom, si tri obce Šumiac, Telgárt a Vernár uchovali grécko-katolícke a čiastočne pravoslávne kresťanské vierovyznanie. Staršia generácia si pamätá na dobu, keď sa všetky liturgické obrady a modlitby konali v staroslovenčine. Dnes je to už, tak ako na celom Slovensku, v slovenskom jazyku.

Vďaka iniciatíve vedenia obce Telgárt, Stredoslovenského osvetového strediska v Banskej Bystrici, Matice slovenskej a AIA CENTRUM v Bratislave sa každoročne v Telgárte koná Festival viachlasného ľudového a chrámového spevu

OZVENY STAROSLOVENČINY POD KRÁĽOVOU HOĽOU

Festival sa pravidelne koná v auguste a tohto roku to už bude XVIII. ročník. Podujatie je zamerané na zachovanie a oživovanie tradícií jedinečného viachlasového spevu v obciach pod Kráľovou hoľou, ale aj v iných oblastiach Slovenska, má korene v liturgických a chrámových spevoch východných Slovanov. Festival nadobudol medzinárodné rozmery. V minulých ročníkoch sa na ňom zúčastnili súbory z Estónska a Lotyšska, no najmä sú naň pozývané a zúčastňujú sa spevácke zoskupenia poväčšine z krajín východnej

Európy, z Ruska, Ukrajiny a Bulharska, s ktorými máme príbuznú hudobnospevnú kultúru.

V pravidelných programoch nechýba stretnutie pri prameni Hrona, ktoré býva aj oficiálnym začiatkom osláv. Pokračovaním sú Ozveny slovenského a slovanského sveta priamo na vrchole Kráľovej hole. Po sprievode prechádzajúcom obcou nasledujú spevy chrámov v grécko- katolíckom kostole Najsvätejšej Trojice. Podvečerný program býva zameraný na rôzne oblasti ľudovej kultúry, ako napr. minulý rok „Poéma o ovciach a zvonoch“, ktorej základnú osnovu tvorili motívy zberateľa Mikuláša Gigaca zo Šumiaca a podobne zamerané vystúpenia.

Program vrcholí večer vystúpením všetkých pozvaných skupín v Galaprograme v obecnom Kultúrnom dome.

Dobrym základom je aj skutočnosť, že už viac ako polstoročie funguje v obci folklórny súbor Telgárt, ktorý má mužskú skupinu, skupinu dievčat a žien, ale aj pokračovateľov v detskej skupine Telgártčok. Je to výsledok prístupu a iniciatívy účinkujúcich, no aj veľkej podpory vedenia obce. V súčasnosti starostka obce Mgr. Mária Knižková je aj vedúcou folklórneho súboru.

Je dôležité si pripomenúť aj neformálne stretnutia účinkujúcich, ako našich občanov, tak aj zahraničných účastníkov, ktoré prispievajú k vzájomnému poznávaniu sa a nadväzovaniu kontaktov. Festival Ozveny staroslovenčiny pod Kráľovou hoľou je praktickým a dôstojným príspevkom na upevnenie slovenského povedomia na širokej slovanskej vzájomnosti.

Ing. Ondrej Kuňak

JUBILEÁ

JUBILEÁ v 3. štvrt'roku 2012

Bolo by veľmi prospešné zostaviť zoznam tých ľudí, o ktorých svet ešte nepočul a od ktorých sa pritom môžeme najviac naučiť.

John Ruskin

JÚL

- **1.júla 1877** zomrel v Skalici príslušník legendárnej tlačiarenskej rodiny **JOZEF ŠKARNICEL**, najvýznamnejší slovenský tlačiar v polovici 19. storočia. Narodil sa 12. augusta 1804 tiež v Skalici. Významnú škarniclovskú tlačiareň viedol od roku 1828 spolu s otcom a bratom, po roku 1862 samostatne. Zavedením moderných tlačiarenských strojov – rýchlolisu – podstatne rozšíril jej produkciu. Šírka sortimentu jeho tlačených kníh bola obdivuhodná. Boli to tlače náboženské, politické, hospodárske, náučné, historické i osvetové. Tlačil aj kalendáre, šlabikáre i literárne diela slovenských spisovateľov. Zásľuhy si získal tlačou 21 časopisov, medzi ktorými boli Slovenské pohľady, Cyrill a Method, Letopis Matice slovenskej, Sokol, Orol, almanachy Nitra a Napred. Uzko spolupracoval s najväčšími vydavateľskými spolkami – čestný tlačiar Matice slovenskej - i so Spolkom Sv. Vojtecha. – **135. výročie smrti.**

- **3.júla 1982** zomrel v Bratislave slovenský prozaik **JÁN ČAJAK** mladší, popredný literát medzi Slovákami na Dolnej zemi. Narodil sa 18. júla 1897 v Selenči vo vtedajšej Juhoslávii. Bol syn spisovateľa Jána Čajaka st. a brat spisovateľky A. Čajakovej-Petrovičovej. Dvadsať rokov bol stredoškolským profesorom v Petrovci, potom redaktorom a publicistom, od roku 1949 v Bratislave. Napísal

zbierku poviedok *Dumný briežok* a román *Zuzka Turanová*. Známejší je jeho humoristicko-satirický román *Zypa Cupák* a historicko-dobrodružný *V zajatí na Holíčskom hrade*. – **30. výročie smrti, 115. výročie narodenia.**

- **29. júla 1977** zomrel v Liptovskom Mikuláši významný slovenský jazykovedec, slavista **JÁN STANISLAV**. Narodil sa 12. decembra 1904 v Liptovskom Jáne. Bol vynikajúci znalec dejín slovenčiny.. Pôbil ako univerzitný profesor, riaditeľ Slovenského seminára, riaditeľ Seminára pre porovnávaciu jazykovedu i dekan Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Zároveň bol člen mnohých medzinárodných slavistických spoločností. Významný dialektológ. Mimoriadnu pozornosť venoval štúdiu staroslovenčiny a kultúrno-historickej problematike veľkomoravského obdobia. Osvetlil slovanskú podobu miestnych názvov v Panónii. Slovenský historický miestopis z územia Maďarska spracoval v 2 zv. diele *Slovenský juh v stredoveku*. Vydal *Slovenskú historickú gramatiku* i *Dejiny slovenského jazyka*.- **35. výročie smrti.**

- **30. júla 1912** sa narodil v Bystricike pri Martine, účastník protifašistického odboja, partizánsky veliteľ **VILIAM ŽINGOR**. Zomrel – bol popravený 18. decembra 1950 v Bratislave. V povstaní 1944 bol veliteľ slovenského oddielu I. československej partizánskej brigády gen. M. R. Štefánika v Turci, neskoršie 2. československej partizánskej brigády gen. M. R. Štefánika. Po vojne bol generálny tajomník a úradujúci predseda Zväzu slovenských partizánov. V roku 1949 ho uväznili a v ďalšom roku po vykonštruovanom obvinení z velezrady a vyzvedačstva odsúdili na smrť a popravili. V roku 1968 ho rehabilitovali a udelili mu titul generálmajor in memoriam. – **100. výročie narodenia.**

AUGUST

- **4. augusta 1942** zomrel v Ufe v Rusku slovenský stenograf a polyglot **VLADIMÍR KRIVOŠ**, stúpenec tolstojizmu. Narodil sa 1. júla 1865 v Liptovskom sv. Mikuláši. Mimoriadne vzdelaný Slováč, ovládal 40 jazykov, z nich 26 plynule. Pôbil v Rusku. Vynašiel prvý ruský stenografický systém podľa Gabelsbergových princípov. Stal sa riaditeľ stenografického úradu ruskej Dumy, riaditeľ cárskej knižnice v Zimnom paláci, tajný radca cára Mikuláša II. Nebol len na výslní – v rokoch 1915-1918 bol v exile na Sibíri

a v r. 1924-1928 internovaný v jednom z prvých gulagov na ostrove Solovka. V rokoch 1928-1936 bol pracovník Ministerstva zahraničných vecí. Tvoril i literárne. Napísal hru Tolstojovec o osudoch A. Škarvana, svoju autobiografiu (vyšla aj v angličtine) a do ruštiny preložil Vajanského Herodesa. – **70. výročie smrti.**

- **4. augusta 1972** zomrel v Poprade slovenský herec a režisér **JÁN JAMNICKÝ**, tvorca novej slovenskej recitátorskej školy. Narodil sa 20. mája 1908 v Jasenovej. Predstaviteľ avantgardného divadla. Bol herec a režisér činohry SND v Bratislave, scenárista a režisér Československého filmu, vedúci Katedry činohernej tvorby na VŠMU i externý učiteľ AMU v Prahe. Zaslúžil sa o založenie VŠMU v Bratislave. Ako herec stvárnil asi 80 postáv. Ťažisko jeho umenia bolo v divadelnej réžii. Presadil nový pohľad na súčasné divadlo – bol antipódom Borodáčovho realizmu, ovplyvnený ruskou a českou avantgardou. Výrazne to vidieť v hrách Keď jubilant plače, Viliam Tell, Tanec nad plačom, Zdravý nemocný. Dôraz kládol na dramatickú funkciu scény, svetla, hudby, slova a prednesu. Vytvoril školu javiskovej reči. Venoval sa aj divadelnej publicistike. – **40. výročie smrti.**

- **8. augusta 1937** zomrel v Brezne básnik, prozaik a významný politik **MARTIN RÁZUS**, evanjelický kňaz. Narodil sa 18. októbra 1888 v Liptovskom Mikuláši. Vytvoril priebojné demokratické a humanistické literárne dielo – básnické zbierky ovplyvnené vojnovými udalosťami i životom v novom štáte, rozsiahlu románovú koncepciu Svety, historické romány Júlia a Odkaz mŕtvych a obľúbené detské romány Maroško a Maroško študuje. Prezieravý politik, vyzýval na národnú jednotu Slovákov bez rozdielu na politickú a náboženskú príslušnosť. Presadzoval česko-slovenskú vzájomnosť, ale odsudzoval čechoslovakizmus a centralizmus. Bol predsedom Slovenskej národnej strany. Hlásal samostatný rozvoj slovenského národa a právo na autonómiu. - **75. výročie smrti.**

- **9. augusta 1867** sa narodil v Liskovej politik, štátnik, prozaik **VAVRO ŠROBÁR**, pôvodným povoláním lekár. Zomrel 6. decembra 1950 v Olomouci. Ako lekár pôsobil v Ružomberku. Po vzniku ČSR bol ministrom pre správu Slovenska i školstva, potom prednášal na Univerzite Komenského v Bratislave, po roku 1945 bol znova ministrom. Zakladateľ hlasizmu na Slovensku, redaktor a vydavateľ časopisu Hlas. Organizoval administratívu, školstvo i zdravotníctvo. Presadzoval ideológiu čechoslovakizmu. Realizátor

centralistickej politiky Prahy, ktorú zdôvodňoval ideológiou „československej národnej jednoty“. Písal knihy so zdravotníckou tematikou, politicko-publicistické a memoárové. – **145. výročie narodenia.**

- **10. augusta 1922** sa narodil v Klenovci prozaik, esejista **VLADIMÍR MINÁČ**, popredný predstaviteľ slovenskej povojnovej literatúry. Zomrel 25. októbra 1996 v Bratislave. Aktívny účastník SNP, väznený v koncentračných táboroch. Bol redaktorom Bojovníka, Obrany ľudu, šéfredaktor Kultúrneho života a Slovenských pohľadov. V svojej tvorbe mimoriadnu pozornosť venoval SNP (trilógia Generácia). V brilantných esejach osvetlil korene slovenského národného vývinu, kultúry, literatúry a spoločnosti (Dúchanie do pahrieb, Paradoxy, Zbrané spory J. M. Hurbana..). V kritických knihách osvetlil spoločenské premeny a problémy po roku 1989 (Návraty k prevratu, Odkiaľ a kam, Slováci?) Písal filmové scenáre. V rokoch 1974-1990 pôsobil na poste predsedu Matice slovenskej. - **90. výročie narodenia.**

- **30. augusta 1912** sa narodil v Liptovskom Mikuláši básnik, prozaik, esejista a prekladateľ **PAVOL STRAUSS**. Zomrel 3. júna 1994 v Nitre. Ako filozof a básnik patril do katolíckej moderny. Prvé zbierky básní publikoval v nemčine (Kanón vo vajci, Čierne verše), časť z nich zostala v rukopise alebo boli vytlačené len v zahraničí (Roztrhaná opona, Postila dneška, Aforistické diárium). Časť zbierok vyšla na Slovensku až po spoločenských zmenách po roku 1989 (Ecce homo, Tesná brána, trilógia Mozaika nádeje). Úvaha Život je len jeden. Pozoruhodné sú jeho eseje – Zákruty bez ciest, Rekviem za živých, Kvety z popola. Práce obsahujú filozofickú hĺbku, a preto sú náročné aj pre čitateľov. – **100. výročie narodenia.**

SEPTEMBER

- **2.septembra 1567** sa narodil na hrade Lietava vojenský veliteľ, stoličný a krajanský hodnostár **JURAJ TURZO**, uhorský palatín. Zomrel 24. decembra 1616 v Bytči. Patril medzi najbohatších a najvplyvnejších veľmožov svojej doby. V službách katolíckych Habsburgovcov sa zúčastnil on, evanjelik, na mnohých protitureckých výpravách a rokovaníach. Získal mnohé tituly a funkcie – dedičný oravský župan, kráľovský radca, veliteľ preddunajského vojska, palatín. Považovali ho za laickú hlavu

evanjelickej cirkvi v Uhorsku. Roku 1610 zvolal Žilinskú synodu, ktorá vytvorila organizáciu ev. cirkví v Preddunajsku. Podporovateľ humanistickej vzdelanosti. V Bytči dal postaviť Svadobný palác, opevňoval Oravský hrad a na Orave zakladal nové osady. – **445. výročie narodenia.**

- **3. septembra 1992** zomrel v Bratislave slovenský literárny historik a teoretik **OSKÁR ČEPAN**. Narodil sa 27. februára 1925 v Cíferi. Vyše štyridsať rokov pracoval v Ústave slovenskej literatúry alebo Literárnoviednom ústave Slovenskej akadémie vied v Bratislave. Jeho výskumné obdobie bolo veľmi široké – od romantizmu až po súčasnosť (Rozklad romantizmu, Kontúry naturizmu, Stimuly realizmu, Literárne bagately). Zaslúžil sa o vydanie diel J. Záborského, L. Kubániho, V. Paulinyho-Tótha. Venoval sa aj výtvarnému umeniu – bol autorom viacerých štúdií a robil i koláže. – **20. výročie smrti.**

- **4. septembra 1902** v Jurgove v Poľsku sa narodil katolícky teológ a cirkevný historik **ALOJZ MISKVIČ**. Zomrel 14. marca 1967 v Bratislave. Pôbil ako profesor a správca učiteľského ústavu v Spišskej Kapitule, od roku 1946 bol referent Slovenskej ligy a Spolku sv. Vojtecha v Trnave. Nakoniec docent a vedúci Katedry cirkevných dejín a kresťanskej archeológie na Cyrilometodskej bohosloveckej fakulte v Bratislave. Bol mnohostranný bádateľ. Ako historik sa venoval predveľkomoravskému, veľkomoravskému a cyrilometodskému obdobiu – preložil Život Konštantína i Život Metoda. Z obdobia národného obrodzenia sa venoval najmä bernolákovcom. Zaujímal sa aj o dejiny spisovnej slovenčiny. – **110. výročie narodenia, 45. výročie smrti.**

- **4. septembra 1977** v Bratislave zomrel slovenský lekár a spisovateľ **PETER ZVÁN**, vlastným menom MUDr. Ervín Holéczy. Narodil sa 1. novembra 1897 v Novej Bani. Pôbil ako lekár a riaditeľ nemocnice v Brezne, riaditeľ Evanjelickej nemocnice a riaditeľ Krajského ústavu národného zdravia v Bratislave. Prvým jeho literárnym dielom bol utopicko- dobrodružný román Inžinier Riava. Významnejšie sú jeho životopisy slovenských tolstojovcov Dušana Makovického Ajhľa, človek a Alberta Škarvana Rojko. – **35. výročie smrti, 115. výročie narodenia.**

- **10. septembra 1552** sa narodil uhorský vojvodca **MIKULÁŠ PÁLFI**. Zomrel 23. apríla 1600 na Červenom Kameni. Patril medzi najvýznamnejších vojenských vodcov svojej doby – kapitán

Komárna, Nových Zámkov, Ostrihomu a stredoslovenských banských miest. Preslávil sa v bojoch s Turkami. Keď v roku 1598 dobyl Ráb od Turkov, získal prívieanie „rabský hrdina“. Bol najvýznamnejší vojvodca v pätnásťročnej vojne s Osmanmi – zvíťazil v 26 bitkách. Vlastnil Červený Kameň, od 1599 aj Bratislavský hrad – dedičný hradný kapitán a župan Bratislavskej stolice. Jeho manželka M. Fuggerová bola najbohatšia žena vtedajšej Európy. – **460. výročie narodenia.**

- **17. septembra 1852** sa narodil v Záskalí na Orave mnohostranný kultúrny pracovník, „národný mravec“ **ANDREJ HALAŠA**, vzdelaním právnik. Zomrel 4. apríla 1913 v Martine. Zaslúžilý divadelný pracovník – organizátor, herec, režisér a zapisovateľ martinského Slovenského spevokolu. Pre ochotníkov prekladal cudzie divadelné hry. Spolu s Jozefom Škultétyom redigoval edíciu Divadelná knižnica a Slovenský divadelný ochotník. Bol redaktor Kníhtlačiarkeho účastinárskeho spolku v Martine. Do etnografie prispel zbierkou slovenských ľudových piesní. Má mimoriadne zásluhy o vybudovanie Národného domu i prvej budovy Slovenského národného múzea v Martine. – **160. výročie narodenia.**

- **20. septembra 1902** sa narodil v Tisovci politik a novinár **VLADIMÍR CLEMENTIS**, advokát a spoluzakladateľ časopisu i hnutia DAV. Umrel – popravený 3. decembra 1952 v Prahe. Angažovaný politik – poslanec Národného zhromaždenia, počas 2. svetovej vojny komentátor československého vysielania v Londýne, po vojne štátny tajomník Ministerstva zahraničných vecí i minister zahraničných vecí. Roku 1951 bol bezdôvodne obvinený z buržoázneho nacionalizmu, uväznený a roku 1952 popravený. Roku 1963 ho občiansky i politicky rehabilitovali. Jeho Nedokončená kronika sa pokladá za najdlhší a najkrajší list žene v slovenskej literatúre. – **110. výročie narodenia, 60. výročie smrti.**

- **20. septembra 1912** sa narodil v Smižanoch slovenský učiteľ **JÁN NÁLEPKA**. Zomrel – padol v boji 16. novembra 1943 v Ovruchi v bývalom Sovietskom zväze. V druhej svetovej vojne bol dôstojník Slovenskej armády na východnom fronte. Po prebehnutí na sovietsku stranu stal sa významným partizánskym veliteľom slovenských partizánov známym pod menom kapitán Repkin. Po vojne dostal vyznamenanie hrdina Sovietskeho zväzu in memoriam. – **100. výročie narodenia.**

- **22. septembra 1822** sa narodil vo Veličnej na Orave maliar **PETER MICHAL BOHŮŇ**, zakladateľ národne chápanej historickej maľby. Umrel 20. mája 1879 v Bielsku-Bialej-Lipniku v Poľsku. Pôsoobil ako maliar, litograf a výtvarný pedagóg. V portrétoch spodobnil mnohých predstaviteľov slovenského i českého národného hnutia – Ján Francisci, Janko Kučera, Samo B. Hroboň, M. Hrebenda. Preslávil sa spodobovaním ľudových typov a krojovaných štúdií. Bol účastník národných podujatí. – **190. výročie narodenia.**

- **27. septembra 1992** zomrel v Lubochni slovenský jazykovedec **ĽUDOVÍT NOVÁK**. Narodil sa 15. októbra 1908 v Skalici. Významný predstaviteľ modernej slovenskej jazykovedy (Jazykovedné glosy k československej otázke, K najstarším dejinám slovenčiny). Bol pracovník jazykovedného odboru Matice slovenskej, roku 1938 inicioval a spoluzakladal Slovenskú učenú spoločnosť – stal sa jej generálnym tajomníkom – a Slovenskú akadémiu vied a umení. Roku 1948 ho predčasne penzionovali, roku 1967 rehabilitovali. Stal sa profesorom na FF UK v Bratislave, PdF v Trnave a FF UPJŠ v Prešove. Priekopník štrukturalizmu a fonológie, zástanca radikálnej pravopisnej reformy. – **20. výročie smrti.**

V roku 1852 vyšla v Bratislave Hattalova **KRÁTKA MLUVNICA SLOVENSKÁ**. Po jazykovom zjednotení bernolákovčiny so štúrovčinou (1847) ako normatívna príručka stala sa základom reformy spisovnej slovenčiny. Slovenčinu kodifikovala z pravopisného, hláskoslovného a tvaroslovného hľadiska. Čiastočne korigovala štúrovsko-hodžovský variant spisovnej slovenčiny. – **160. výročie.**

Michal Eliáš